

Evenwichtspolitik en pragmatisme

*Analyse van het Turkse standpunt t.a.v. het Palestijnse vraagstuk in de Verenigde Naties
tussen 1945 en 1990*

Student : Fatih Topçu
Studentnummer : 3102785
Datum/plaats : 24 februari 2011 / Utrecht
Studie : Internationale betrekkingen in historisch perspectief
(master)
Begeleider : dr. A.H.M (Anique) van Ginneken

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Vraagstelling.....	2
Opzet.....	2
Inleidend: Turkije en Palestina tot aan de Tweede Wereldoorlog	4
Modernisering en het belang van interne ontwikkelingen.....	4
1. 1945 – 1963: Sovjetgevaar en aansluiting bij het Westen	7
1.1 De Palestijnse kwestie in de Verenigde Naties en de opdeling van Palestina	9
1.2 Turkse erkenning van Israël.....	12
1.3 De Suezcrisis.....	13
1.4 Conclusie.....	16
2. 1964 – 1980: naar een multidimensionaal buitenlands beleid en toenadering tot het Midden-Oosten	17
2.1 Een nieuw perspectief op buitenlands beleid.....	17
2.2 De jaren 60 en 70: consolidatie van de pro-Palestijnse koers.....	20
2.2.1 Tussen de Zesdaagse en de Jom Kipoeroorlog.....	22
2.2.2 1974: interventie op Cyprus en toenadering tot islamitische landen.....	23
2.3 Moeizame relatie met de PLO.....	26
2.4 Economische crises en politieke factoren.....	28
2.5 Conclusie.....	30
3. 1980 – 1990: moeizame betrekkingen met zowel Israël als de Palestijnen	32
3.1 Turgut Özal en het Midden-Oosten.....	32
3.2 1980 – 1985: dieptepunt in Turks-Israëlische betrekkingen.....	34
3.2.1 Annexatie van Jeruzalem en de Golan Hoogte en de Israëlische inval in Libanon.....	34
3.3 1985 – 1990: pro-Palestijnse koers en toenadering tot Israël.....	39
3.3.1 De eerste intifada, de Palestijnse staat en de pogingen tot internationale delegitimering van Israël.....	40
3.3.2 Betrekkingen tussen de PLO en Turkije na 1988.....	43
3.4 Conclusie.....	44
Conclusies	45
Bronnen.....	47
Literatuurlijst.....	50

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeerscriptie, geschreven in het kader van de afronding van mijn master internationale betrekkingen in historisch perspectief aan de Universiteit van Utrecht. In de scriptie heb ik geprobeerd een antwoord te formuleren op de vraag wat de houding van Turkije is geweest ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk tussen 1945 en 1990. Hierbij heb ik met name gefocust op het Turkse standpunt in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.

De reden dat ik het buitenlands beleid van Turkije heb geanalyseerd ligt mede aan het feit dat hierover tot op heden weinig is gepubliceerd. Dit ondanks dat Turkije tot het einde van de Eerste Wereldoorlog de heerschappij had over een groot deel van het Midden-Oosten, inclusief de gebieden die we nu kennen als de Palestijnse gebieden en Israël. Gezien zijn verleden, de overwegend islamitische bevolking, buurschap met belangrijke landen als Syrië, Irak en Iran en de plek die Turkije had (en nog steeds heeft) in het Westerse kamp, denk ik dat mijn keuze voor dit onderwerp gerechtvaardigd is.

Om deze scriptie te kunnen schrijven kreeg ik veel kennis en hulp van anderen. Op de eerste plaats van mevrouw Anique van Ginneken, mijn scriptiebegeleider en tevens de docent van het vak "Van Volkenbond tot VN". Zij heeft mij niet alleen begeleid maar tevens veel kennis bijgebracht over historisch onderzoek doen. Naast een inspirerende docent heb ik in haar de strenge 'juf' gevonden die mij veel heeft geleerd. Ik ben haar veel dank verschuldigd. Verder gaat mijn dank uit naar mijn vrienden Evelien Nieuwenhuizen en Sinan Tokbay. Evelien heeft in elk hoofdstuk van deze scriptie haar waardevolle tijd gestoken om de taal- en slordigheidsfoutjes eruit te halen. Hetzelfde geldt voor Sinan die daarnaast boeken uit Turkije heeft meegenomen waar ik gretig gebruik van heb gemaakt. Ook wil ik Emilie Schreuder, mijn leidinggevende bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, bedanken voor haar steun. Zij heeft mij in de gelegenheid gesteld om soms zelfs onder werktijd aan mijn scriptie te mogen werken. Deze steun kreeg ik ook van Gert Kampman, mijn leidinggevende bij de Nederlandse ambassade in Macedonië. Ik heb zijn hulp zeer gewaardeerd. Al met al zijn de bovengenoemde personen onontbeerlijk geweest voor het eindresultaat.

Fatih Topcu

Maassluis, 24 februari 2010

Inleiding

Het Palestijnse vraagstuk is, nadat Groot-Brittannië in 1922 officieel het mandaat kreeg over Palestina, in toenemende mate een probleem geworden waarbij het Westen actief werd betrokken. Met de oprichting van de Verenigde Naties kreeg dit probleem een belangrijke plaats in de internationale politieke arena. Één van de gevolgen hiervan was dat wetenschappelijk onderzoek en hiermee de literatuur (van historici, politicologen en overige sociaal-wetenschappers) over het vraagstuk toenam. Het handelen van de belangrijkste actoren, te weten de Palestijnen, Israël, Arabische buurlanden van Israël, internationale organisaties en de wereldmachten is door deze wetenschappers uitvoerig bestudeerd. Het (buitenlands)beleid van Turkije ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk is echter onderbelicht gebleven. Dit geldt vooral voor het Turkse gedrag in de Verenigde Naties ten aanzien van dit vraagstuk. In Nederland is hierover zeer weinig gepubliceerd. Daarentegen is in de Turkse en Engelse literatuur wel meer over dit onderwerp te vinden.

Het is een feit dat Turkije lang niet in dezelfde mate (actief) betrokken is geweest bij het Palestijns-Israëlische conflict als zijn Arabische buurlanden. Vanaf de oprichting van de republiek Turkije in 1923 heeft het land, mede vanwege zijn wens om een Westers land te worden en zich op het Westen te richten, geprobeerd enige afstand te bewaren tot de problemen in het Midden-Oosten. Ondanks dit feit blijft het gedrag van Turkije ten aanzien van het Palestijns-Israëlische conflict relevant om verder onderzoek naar te verrichten en deze afstudeerscriptie aan te wijden. Niet alleen omdat voor de installering van het mandaat Palestina dit gebied eeuwenlang een onderdeel was geweest van het Ottomaanse Rijk, maar ook vanwege de bijzondere rol die Turkije in het Midden-Oosten heeft gehad en nog steeds heeft. Zo is Turkije, ondanks zijn islamitische bevolking en het feit dat er een joodse staat werd gevestigd in zijn oude (koloniale) gebieden, het eerste islamitische land geweest dat Israël in 1949 officieel erkende. Alhoewel Turkije redelijk goede relaties heeft gehad met de staat Israël, staat hier tegenover dat hetzelfde land in 1975 voor de aanneming van Resolutie 3379 heeft gestemd. Deze resolutie stelde het zionisme gelijk aan racisme. De houding van Turkije ten aanzien van het Palestijns-Israëlische conflict is dus van tijd tot tijd veranderd. In deze scriptie is de veranderende houding van Turkije beschreven en is er geprobeerd de veranderingen in het Turkse beleid te verklaren.

Vraagstelling

Hierboven is al geconstateerd dat de Nederlandse literatuur het (buitenlands)beleid van Turkije ten aanzien van het Palestijns-Israëlsche conflict, onvoldoende heeft behandeld. Nog minder is gepubliceerd over het optreden van Turkije in de Verenigde Naties. Om mijn onderzoeksterrein verder af te bakenen en een bijdrage te leveren aan de toename van kennis op dit gebied, wil ik mij vooral richten op het gedrag van Turkije in de Verenigde Naties. De probleemstelling van mijn scriptie luidt dan ook als volgt:

Wat zijn de veranderingen in het optreden van Turkije in de Verenigde Naties ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk tussen 1945 en 1990 en hoe kunnen deze veranderingen worden verklaard?

Bij het beantwoorden van deze probleemstelling is niet alleen geprobeerd de veranderingen in het beleid te schetsen, maar ook een verklaring te zoeken voor deze veranderingen. Het spreekt voor zich dat hierbij ook buiten de VN gekeken moet worden. De besluitvorming van de Turkse regering, het gedrag van de staat Israël, de Palestijnen/PLO en overige belangrijke actoren in het Midden-Oosten, te weten de Arabische staten, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie zijn maar enkele onderwerpen/actoren die tevens ter sprake moeten komen. Natuurlijk is het onmogelijk om bij al deze actoren uitvoerig stil te staan. Daarom is er in deze scriptie gekozen om de focus te leggen op de eerste drie. Ook wat betreft het Turkse gedrag in de Verenigde Naties is het onmogelijk om alle vergaderingsverslagen, toespraken in de Algemene Vergadering, resoluties et cetera te analyseren. Ook hierin is een keuze gemaakt. Er is in het bijzonder gefocust op de reactie van Turkije ten aanzien van belangrijke gebeurtenissen als de oprichting en erkenning van de staat Israël, het vluchtelingenprobleem, het toekennen van de waarnemersstatus aan de PLO, de resoluties 242 en 338 en het uitroepen van de Palestijnse staat.

Opzet

Deze scriptie bestaat uit een algemene inleiding, korte inleiding over de relatie tussen Turkije en Palestina voor de Tweede Wereldoorlog, drie inhoudelijke hoofdstukken en een conclusie. Allereerst wordt in de algemene inleiding het Palestijnse vraagstuk neergezet. Tevens wordt de probleemstelling geïntroduceerd. Hierna volgt een korte uiteenzetting over het Turkse beleid ten aanzien van Palestina tot aan de Tweede Wereldoorlog. Hier wordt kort stilgestaan bij ontwikkelingen als de ondergang van het Ottomaanse Rijk, het uitroepen van de republiek Turkije en de gevolgen hiervan op het

Turkse buitenlands beleid voor het Midden-Oosten en Palestina. De inleiding wordt gevolgd door drie inhoudelijke hoofdstukken. Elk hoofdstuk gaat over een periode waarin, volgens de literatuur, het Turkse beleid bepaalde kenmerken heeft vertoond. In het eerste hoofdstuk wordt de periode tussen 1947 en 1963 behandeld. Deze periode eindigt in 1963 omdat een jaar later het Turkse buitenlands beleid een belangrijke transformatie zou meemaken. Het tweede hoofdstuk gaat over de periode tussen 1964 en 1980. Vanaf 1964 begon Turkije zijn verwaarloosde banden met niet-westerse landen (opnieuw) aan te halen. In het derde en laatste hoofdstuk wordt een analyse gemaakt van het Turks buitenlands beleid ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk in de periode tussen 1980 en 1990. In elk hoofdstuk is geprobeerd een antwoord te formuleren op de probleemstelling. De scriptie wordt afgerond met een conclusie. Hierin komen de belangrijkste veranderingen in het beleid en de verklaringen hiervoor wederom aan bod. Zoals gebruikelijk is er ook in deze scriptie een lijst opgenomen met de gebruikte bronnen en literatuur.

Inleidend: Turkije en Palestina tot aan de Tweede Wereldoorlog

Nadat het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk in 1918 de gehele Levant hadden veroverd, maakte Palestina feitelijk geen deel meer uit van het Ottomaanse Rijk. Het Ottomaanse bewind in Palestina had toen bijna 400 jaar geduurd. Ondanks deze lange geschiedenis zijn de banden tussen de Ottomanen en Palestina na 1918 bijna volledig verbroken. De reden hiervoor is eenvoudig, namelijk de machteloosheid van het Ottomaanse Rijk. Het land werd in de Eerste Wereldoorlog verslagen en bezet. Deze bezetting betrof niet alleen de Arabische gebieden (als Irak, het Arabische schiereiland en de Levant) van het Rijk. Ook grote delen van het Turkse kernland (Anatolië) en de hoofdstad Istanbul werden opgedeeld door de Engelsen, Fransen, Grieken en Italianen. Verzet tegen deze bezetting werd georganiseerd door Mustafa Kemal (Atatürk) die in Ankara, tegen de zin van de sultan, een nieuwe regering had uitgeroepen. Deze regering legde de nieuwe grenzen van het toekomstige Turkije vast en voerde hiervoor een onafhankelijkheidsoorlog. Met de ondertekening van het vredesverdrag van Lausanne op 24 juli 1923, kwam deze oorlog ten einde. Dit verdrag betekende het einde van het Ottomaanse Rijk en een internationale erkenning van de republiek Turkije die op 29 oktober 1923 officieel werd uitgeroepen. De grenzen van Turkije (met uitzondering van Alexandrette en Mosul) stonden vanaf dat moment vast. Deze grenzen hielden in dat de verloren delen van het Ottomaanse Rijk, waaronder Palestina en de overige Arabische gebieden, geen deel uit zouden maken van de nieuwe Turkse republiek. Overigens is in de vredesonderhandelingen in Lausanne door Turkije geen aanspraak gemaakt op Palestina. Een belangrijk voortvloeiende van het verdrag van Lausanne was dat Turkije, door het verdrag te ondertekenen, het mandaat van het Verenigd Koninkrijk over Palestina had erkend.

Modernisering en het belang van interne ontwikkelingen

Hiervoor is reeds aangegeven dat de banden tussen het Ottomaanse Rijk en Palestina na 1918 bijna volledig waren verbroken. Dit werd niet alleen veroorzaakt door het simpele feit dat het gebied werd bezet door een vreemde mogendheid. De moderne Turkse republiek die in 1923 werd gesticht en als opvolger van het Ottomaanse Rijk wordt gezien, koos ervoor om de verbroken banden niet aan te halen. Turkije heeft sindsdien ook geen aanspraak gemaakt op deze verloren gebieden. Dit geldt niet alleen voor Palestina, maar in zekere zin voor alle verloren gebieden in het Midden-Oosten. Volgens

de Turkse historicus Kemal Karpat is het erg moeilijk om in de periode tussen de twee wereldoorlogen van Turks-Arabische relaties te spreken. In deze periode hadden de Arabische landen namelijk een zeer beperkte mate van zelfstandigheid.¹ Karpat wijst er tevens op dat zelfs het Verdrag van Saadabad (1937) geen uitzondering vormde in de bijna afwezige betrekkingen tussen Turkije en de landen in het Midden-Oosten. Het verdrag van Saadabad was een niet-aanvalsverdrag met beperkte consequenties voor de deelnemende landen (Turkije, Irak, Iran en Afghanistan). Met uitzondering van Irak zijn dit allemaal niet-Arabisch landen. De Turkse desinteresse in het Midden-Oosten heeft meerdere redenen gehad. De belangrijkste hiervan was dat de Turkse republiek een pasopgerichte staat was die wat betreft zijn grenzen, staatsvorm, ideologie en bestuursstructuur grote verschillen vertoonde met zijn voorganger het oude Ottomaanse Rijk. Turkije was binnen een paar jaar een middelgroot land geworden, het sultanaat was afgeschaft en het land werd een republiek waar de scheiding van kerk en staat stevig in de grondwet was verankerd. Na het uitroepen van de republiek was binnen een korte tijd het Arabische schrift vervangen door het Latijnse alfabet en de bevolking werd aangemoedigd om zich modern (lees westers) te kleden. De oprichters van de republiek hadden een nieuwe koers uitgestippeld: Turkije zou zich moderniseren naar westers model. Sterker nog, Turkije moest een westers land worden en zich op sociaal, politiek en cultureel gebied meer op het Westen richten. Turkije sloeg kort gezegd de weg naar het westen in wat tevens een vervreemding betekende van het Midden-Oosten, een regio waar de westerse waarden niet of nauwelijks waren doorgedrongen. Het gevoel in de Eerste Wereldoorlog door de Arabieren te zijn verraden, heeft het Turkse besluit om relaties met Arabische landen niet aan te halen vergemakkelijkt.

De grondige hervormingen stuitten zeker in de beginjaren van de republiek op verzet. Tot aan het eind van 1930 heeft Turkije te maken gehad met opstanden die religieus, etnisch dan wel sociaaleconomisch van aard zijn geweest. Het verhelpen van deze binnenlandse problemen en het invoeren en bestendigen van hervormingen waren tussen de twee wereldoorlogen de grootste uitdaging voor de Turkse staat. Zowel het binnenlands als het buitenland beleid van het land werd in dienst gesteld van deze doelstelling. De strategie die de bestuurlijke elite hanteerde berustte op het vermijden van conflicten met het buitenland en vooral met de grootmachten in de regio. Mede om deze redenen heeft Turkije het mandaat van Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk in het Midden-Oosten zonder veel protest aanvaard en hiernaar gehandeld. De nieuwe koers van de republiek en de strategie die hierbij hoorde zorgden ervoor dat dit land zich zoveel mogelijk afzijdig hield van de ontwikkelingen in het Midden-Oosten. De

¹ Karpat, H. Kemal, Turkey's foreign policy in transition 1950 – 1974 (Leiden 1975) 112.

gebeurtenissen in Palestina maar ook in de overige Arabische gebieden werden als binnenlandse aangelegenheden gezien van de mandatarissen het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. Zelfs tijdens heftige gebeurtenissen als de grote Arabische opstand in Palestina in 1936, heeft Turkije zich, ondanks de aandacht die de Turkse media eraan gaven, buiten de ontwikkelingen in Palestina weten te houden.²

² Tür, Özlem, 'Türkiye ve Filistin – 1908-1948: Milliyetçilik, ulusal çıkar ve batılılaşma' (Turkey and Palestine – 1908-1948: Nationalism, national interest and westernization), Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 62 (2007) 223-251, aldaar 238, 242.

Hoofdstuk 1

1945 – 1963: Sovjetgevaar en aansluiting bij het Westen

De Tweede Wereldoorlog heeft ongetwijfeld een belangrijke plaats in de moderne geschiedenis van Europa, maar zeker ook in de rest van de wereld. De gevolgen van deze oorlog zijn niet slechts van invloed geweest op (het ontstaan van) de Koude Oorlog. Ook heden ten dage kunnen vele politieke verhoudingen in het Westen en daarbuiten worden teruggevoerd tot de Tweede Wereldoorlog.

Ondanks dat Turkije niet actief heeft meegevochten in de Tweede Wereldoorlog, heeft dit land de gevolgen ervan sterk gevoeld. Gedurende de periode 1940 – 1945 werd het Turkse leger gemobiliseerd. De zwakke economie van het land had de grootste moeite om de ruim één miljoen manschappen voor vijf jaar te voeden en te bewapenen. Hiernaast oefenden zowel de geallieerden als Duitsland druk uit op de regering om aan hun zijde mee te vechten. Onder leiding president Ismet İnönü³ wist Turkije neutraal te blijven. De intentie van İnönü was om ook na de oorlog een neutrale koers te varen. Echter, binnen een zeer korte tijd zou Turkije het besluit nemen om zich bij het Westen aan te sluiten.

Dit besluit had alles te maken met de dreiging die het land voelde van de Sovjet-Unie (SU). Al tijdens de Tweede Wereldoorlog eiste de Sovjet-Unie een grotere zeggenschap over de zeepoorten van Turkije die van cruciaal belang waren voor de landen rondom de Zwarte Zee en voor de doorgang van de Sovjetvloot naar de Middellandse Zee. Ook was de Sovjet-Unie van mening dat Turkije te zwak was om de zeepoorten van Bosporus en Dardanellen, te beschermen. Hierop stelde zij aan Turkije voor om de veiligheid gezamenlijk te bewaken. Dit zou moeten gebeuren door Sovjetbases te bouwen op Turks grondgebied. Om de druk verder op te voeren, maakte de Sovjet-Unie na de oorlog ook aanspraak op de provincies Kars en Ardahan die met het verdrag van Brest-Litovsk (1917) aan Turkije waren toegewezen. Deze eisen werden door Turkije pertinent afgewezen. Tegelijkertijd waren de Sovjeteisen voor de regering İnönü een directe

³ Ismet İnönü, een groot voorstander van het kemalisme, volgde in 1938 Mustafa Kemal op als president. Vanaf dat moment is hij tevens de leider geworden van de Republikeinse Partij die door Mustafa Kemal zelf was opgericht. İnönü vervulde het ambt van president tot aan 1950, het jaar waarin Turkije de overgang maakte van een eenpartijstelsel naar een meerpartijstelsel. İnönü zou nog tussen 1961 en 1965 als premier dienen in een coalitiekabinet. Nadat de Republikeinse partij eind jaren zestig grote verkiezingsnederlagen leed, trok hij zich in 1972 terug als voorzitter van deze partij. In hetzelfde jaar verliet hij de actieve politiek. Ten tijde van het eenpartijstelsel is Ismet İnönü als president bepalend geweest voor zowel het binnenlandse als het buitenlandse beleid van Turkije.

aanleiding om bescherming te zoeken bij het Westen. Vooral ook omdat de Sovjet-Unie na de Tweede Wereldoorlog veel machtiger was geworden en nu ook haar invloedssfeer had uitgebreid naar Oost-Europa, de Balkan en Iran. In de eerste plaats zocht Turkije steun bij de Britten. Maar ook voor de Turken werd al tijdens de Tweede Wereldoorlog duidelijk dat de VS hun land beter tegen de SU kon beschermen dan Groot-Brittannië. Het verslechteren van de relatie tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten was in deze periode in het voordeel van Turkije. Reden hiervoor was dat de VS de eisen van de Sovjet-Unie niet in zijn geheel verwierp. Zij vond namelijk dat in vredetijd schepen (inclusief oorlogsschepen) van landen rondom de Zwarte Zee vrije toegang door de Turkse zeepoorten zouden moeten hebben. De verslechterde relatie tussen de twee grootmachten en de daaropvolgende indammingspolitiek (*containment policy*) zorgden ervoor dat de Verenigde Staten het belang van een prowesters Turkije steeds meer ging inzien. Dit resulteerde in het begin van de politieke, economische en militaire steun die de grootmacht aan Turkije begon te geven. Al in april 1946 liet de VS op een niet mis te verstane wijze aan de Sovjet-Unie merken dat Turkije haar steun genoot. Zo werd de overleden Turkse ambassadeur in Washington naar Istanbul gebracht door het grootste oorlogsschip van de Amerikaanse marine, de USS Missouri. Na deze actie werd de Amerikaanse steun uitgebreid door in 1947 Marshallhulp aan Turkije te verlenen. Turkse deelname in de Korea-oorlog (1950 – 1953) en de toetreding tot de NAVO (1952) vormden het bewijs dat Turkije, wat betreft zijn veiligheid, volledig de kant van het westen had gekozen.

De druk die de Sovjet-Unie op Turkije had uitgeoefend had een averechts effect gehad waardoor het vijand was geworden van een belangrijke buur. In mei 1953 (na het overlijden van Jozef Stalin) deed het land door middel van een nota afstand van zijn (territoriale) eisen ten aanzien van Turkije. Dit was echter niet voldoende om het Turkse vertrouwen terug te winnen. Na de Tweede Wereldoorlog steeg de reputatie van de Verenigde Staten in Turkije en de Turkse toenadering tot het westen zou ook na 1953 in belangrijke mate doorgaan.⁴ Het Turkse buitenlands beleid raakte hierdoor sterk beïnvloed door de VS en de strijd tegen het communisme. Het interpreteren van het Turkse beleid ten aanzien van het Midden-Oosten en Palestina is onmogelijk als men dit niet in deze context plaatst. Dit geldt ook voor het Turkse gedrag in de Verenigde Naties. Wat dat beleid is geweest, wordt hieronder aan de hand van een aantal belangrijke gebeurtenissen uiteengezet. Allereerst wordt het Turkse beleid ten aanzien van Palestina

⁴ Ertem, Barış, 'Türkiye üzerindeki Sovyet talepleri ve Türk-Sovyet ilişkileri (1939-1947)' [Soviet demands on Turkey and Turkish-Soviet relations (1939-1947)], *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (2010) 252-273, aldaar 272.

in de periode vlak na de Tweede Wereldoorlog behandeld. Belangrijkste gebeurtenissen hierin zijn de opdeling van Palestina, de erkenning van de staat Israël en de Suezcrises in 1956/1957.

1.1. De Palestijnse kwestie in de Verenigde Naties en de opdeling van Palestina

Tot aan het laatste jaar van de Tweede Wereldoorlog was het Turkije gelukt om uit de oorlog te blijven. Echter, na de Conferentie van Yalta, gaf de Britse ambassadeur in Turkije op 20 februari 1945 een ultimatum aan de Turkse regering. De geallieerden wilden dat, indien Turkije lid wilde worden van de Verenigde Naties, het land voor 1 maart 1945 de oorlog verklaarde aan Duitsland en Japan. Turkije gaf hier gehoor aan en de oorlogsverklaring werd op 23 februari 1945 door het parlement goedgekeurd. Hierop werd Turkije op 6 maart uitgenodigd om deel te nemen aan de Conferentie van San Francisco die uiteindelijk resulteerde in de ondertekening van het VN-handvest door de vijftig deelnemende staten.⁵ Op 23 oktober 1945 trad Turkije officieel toe tot de Verenigde Naties.

Op 2 april 1947 diende Groot-Brittannië bij de VN een verzoek in om op de eerstvolgende Algemene Vergadering de toekomst van het mandaat Palestina te bespreken. Een speciaal op te richten comité zou dit moeten voorbereiden. Een aantal Arabische landen diende hierop een eigen verzoek in om de toekomst van Palestina te bespreken. De titel in de agenda zou volgens hen moeten zijn: 'The termination of the mandate over Palestine and the declaration of its independence.'⁶ Zoals ook uit de titel blijkt, was dit niet slechts een verzoek tot een tekstuele wijziging. De Arabische staten wilden zo snel mogelijk een onafhankelijk Arabische staat in het gehele mandaatgebied Palestina. Dit verzoek werd echter op 1 mei 1947 afgewezen in de Algemene Vergadering en het door Groot-Brittannië ingebrachte agendapunt met de titel "*Constituting and instructing a special committee to prepare for the consideration of the question of Palestine at the second regular session*", werd aangenomen. Het verzoek van de Arabische landen kreeg steun van 15 landen (waaronder Turkije) terwijl 24 landen tegen stemden. Tien landen onthielden zich van stemming. De Turkse deelname aan de stemming over het verzoek van de Arabische landen was de eerste keer dat Turkije zich

⁵ Ibidem, 265.

⁶ Gönlübol, Mehmet, Turkish participation in the United Nations 1945 – 1954 (Ankara 1963) 30.

in een internationale organisatie uitliet over de kwestie Palestina.⁷ Turkije verduidelijkte hiermee ook zijn standpunt over deze kwestie. Het wilde namelijk zo snel mogelijk een onafhankelijke Palestijnse staat en vrede in het gebied. De eerste Turkse reactie op de Palestijnse kwestie in de VN was dus pro-Arabisch te noemen. De redenen hiervoor komen verderop aan de orde. Ondanks de ogenschijnlijke pro-Arabische houding, waren de Turkse vertegenwoordigers bij de Verenigde Naties uiterst voorzichtig met hun uitspraken over Palestina. Zij probeerden zich zo neutraal mogelijk op te stellen en uit te drukken. Zo ook tijdens de bespreking van de samenstelling en het werkgebied van de *United Nations Special Committee on Palestine* (UNSCOP) in de Eerste Commissie van de Algemene Vergadering op 7 mei 1947. Tijdens deze bespreking verwoordde de VN-gezant Hüseyin Ragıp Baydur voor het eerst het Turkse standpunt over Palestina in de Verenigde Naties. Als eerst benadrukte hij dat in de Middeleeuwen het Ottomaanse Rijk asiel verleende aan de uit Europa gevluchte Joden. Sindsdien kende Turkije een Joodse minderheid die volgens Baydur alle burgerlijke vrijheden genoot. Dit was volgens hem een illustratie van de (vriendschappelijke) houding van Turkije tot de Joden. Tegelijkertijd wees Baydur op de eeuwenlange gezamenlijke geschiedenis van de Turken en Arabieren. Deze volkeren leefden met respect voor elkaar eeuwen naast elkaar. Baydur gaf aan dat Turkije daarom blij was de recent onafhankelijk geworden Arabische staten in vrede en voorspoed te zien. Zijn korte toespraak sloot Baydur af met zinnen die het Turkse standpunt weergaven:

*'The Turkish delegation sincerely shares the natural sensitivity and desire of our Arab neighbours which would make that element of time as short as possible and would see Palestine achieve independence in the very near future.'*⁸

Uit de korte eerste reactie van Turkije in de VN kan worden opgemaakt dat het land in 1947 weldegelijk partij koos, maar tegelijkertijd zich niet geheel liet vervreemden van de andere partij, te weten de Joden. Door Turkse VN-vertegenwoordigers werden geen extreme uitspraken gedaan. In de verhitte debatten betreffende de opdeling van Palestina kwamen zij bovendien zeer zelden aan het woord. Hoewel Turkije tegen de opdeling van Palestina stemde, gebeurde dit niet puur uit (religieuze) solidariteit met de Arabieren. Uit de literatuur komt tevens naar voren dat Turkije de kwestie rond Palestina vooral realistisch en pragmatisch benaderde. In de praktijk hield dit in dat Turkije in de

⁷ Yarar, Erhan, *Tarihsel dönüşüm. Filistin sorunu temelinde Türk dış politikası ve İsrail devletini tanıma süreci* (Historical transformation. Turkish foreign policy on the basis of Palestinian issue and recognition process of the Israeli state; Ankara 2006) 200.

⁸ United Nations General Assembly, Official Records of the First Special Session, A/C.1/PV.48, 7 May 1947

Verenigde Naties en daarbuiten steun gaf aan zowel de Arabieren/Palestijnen als Israël. Het stemgedrag in de Verenigde Naties bevestigt deze stelling. Turkije stemde bijvoorbeeld tegen de oprichting van de UNSCOP en tegen het horen van het *Jewish Agency* door dit comité. Turkije stemde ook tegen toen op 29 november 1947 Resolutie 181 in de Algemene Vergadering werd aangenomen. Korte tijd later, op 11 december 1948, stemde Turkije vóór het eerst voor een resolutie terwijl de Arabische landen een negatieve stem hadden uitgebracht. Het betrof de conceptresolutie die de oprichting van de zogenoemde *United Nations Conciliation Commission* (UNCC) mogelijk maakte.⁹ Uiteindelijk, met de goedkeuring van Resolutie 194 (III) gaf de Algemene Vergadering groen licht voor de UNCC.¹⁰ Het was de bedoeling dat deze commissie, bestaande uit drie gekozen landen, de oorlog tussen Israël en de Arabische landen door bemiddeling zou beëindigen. De Algemene Vergadering besloot dat naast de V.S. en Frankrijk, ook Turkije deel moest uitmaken van de UNCC.¹¹ Dat Turkije deelnam aan de UNCC, was volgens Gönlübol een teken dat het Turkse beleid ten aanzien van de Palestijnse kwestie, verzoenlijker werd.¹² In de UNCC gedroeg Turkije zich, volgens Özcan, relatief neutraal en was het een voorstander van een vreedzame oplossing.¹³ In de praktijk betekende de 'relatief neutrale' houding van Turkije dat het land op essentiële punten vaker een positie innam die meer pro-Israëliësch was dan Arabische/islamitische landen wilden of verwachtten. Het resultaat van dit nieuwe beleid was dat Turkije, ondanks het protest uit de Arabische landen, als eerste islamitische land de staat Israël op 29 maart 1949 feitelijk erkende. Juridische erkenning volgde op 9 maart 1950. Een ander voorbeeld van het veranderende beleid van Turkije manifesteerde zich tijdens de stemming in de Algemene Vergadering op 11 mei 1949. Op deze dag werd Israël, door goedkeuring van Resolutie 273 in de Algemene Vergadering, volwaardig lid van de Verenigde Naties. Turkije onthield zich hierbij van stemming. Deze houding van Turkije was opmerkelijk omdat alle islamitische landen, inclusief het toen pro-westers georiënteerde Iran, tegen het lidmaatschap van Israël hadden gestemd. De redenen voor Turkije om Israël relatief snel te erkennen, komen hieronder aan bod. Bij het begrijpen van de relatie tussen Turkije en de Palestijnse kwestie en Israël, vooral in de periode van vlak na de Tweede Wereldoorlog, vormen zij de kern van het verhaal.

⁹ United Nations General Assembly, Resolution A/776, 7 Dec. 1948.

¹⁰ United Nations General Assembly, Resolution 194 (III), 11 Dec. 1948.

¹¹ United Nations General Assembly, 186th Plenary Meeting, 11 Dec. 1948.

¹² Gönlübol, Turkish participation in the United Nations, 35

¹³ Özcan, Mesut, Harmonizing foreign policy. Turkey, the EU and the Middle East (Hampshire 2008) 108.

1.2 Turkse erkenning van Israël

Dat Turkije de staat Israël slechts een jaar na diens oprichting feitelijk erkend heeft, is een interessante gebeurtenis die uitvoeriger geanalyseerd moet worden. Op het eerste gezicht lijkt deze stap in tegenspraak te zijn met het Turkse beleid ten aanzien van Palestina en zijn belangen in het Midden-Oosten. Turkije was namelijk als opvolger van het Ottomaanse Rijk de oude bezitter van Palestina en had een islamitische bevolking die in morele zin de Palestijnen steunde. Belangrijker was echter het feit dat het land nog in 1947 tegen Resolutie 181 en dus tegen de opdeling van Palestina had gestemd. Er zijn tevens reaalpolitieke argumenten tegen de erkenning van Israël. Het is duidelijk dat erkenning niet zou bijdragen aan de toch al stroeve relaties van Turkije met de Arabische landen. Dit zou op zijn beurt nadelig uitpakken voor de strijd tegen het communisme in het Midden-Oosten. Hetzelfde communisme was echter een van de belangrijkste, zonet de belangrijkste oorzaak van de houding van Turkije ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk. Dit gold vooral in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog. Zo was de Turkse weerstand tegen de opdeling niet religieus van aard. In 1948 gaf de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, Necmettin Sadik Sadak, dit duidelijk aan in een interview voor een krant. Volgens de minister was het een vergissing om te denken dat de Turkse steun aan de Arabieren ingegeven werd door het feit dat Turkije een moslimbevolking had. De werkelijke reden was dat de Turken ervoer vreesden dat opdeling van Palestina instabiliteit in de regio zou veroorzaken.¹⁴ Een instabiel Midden-Oosten betekende voor Turkije een grotere kans op verspreiding van het communisme in de regio. Anderzijds gaf Sadak ook aan dat, hoewel zijn land een tegenstander was van de opsplitsing, het de besluiten van VN zou accepteren. De verklaring van minister Sadak en de Turkse houding ten aanzien van de opdeling past goed bij het tijdperk van Turkije vlak na de Tweede Wereldoorlog. Turkije zou tot aan 1950 bestuurd worden door de partij die door Mustafa Kemal Atatürk zelf was opgericht. Deze partij, met Ismet İnönü aan het hoofd, probeerde de invloed van religie op alle fronten terug te dringen. Dit gold ook en vooral voor het buitenlands beleid van het land dat destijds werd gedomineerd door een pro-Kemalistische bestuurlijke elite. Zelfs na 1950, het jaar waarin het eenpartijstelsel werd afgeschaft en voor de komende tien jaar een andere, meer populistische, regering aan de macht kwam, zou deze elite grotendeels het buitenlandse beleid van Turkije bepalen.

¹⁴ Patten, Howard, 'The genesis of Turkish views on partition and conciliation', *Israel Affairs* 14 (2008) 538-551, aldaar 546.

Zie ook: Yazar, 206.

In Israël zelf zag Turkije ook het gevaar van het communisme. Veel organisaties en partijen en hun leiders in het gebied hingen een socialistische/communistische ideologie aan en genoten grote steun van de bevolking. De snelle erkenning van Israël door de Sovjet-Unie en de goede relatie die de twee landen hierna onderhielden, was voor de Turken een bevestiging van hun angst dat Israël een communistische staat kon worden. Tegen 1949 werd echter duidelijk dat Israël een pro-Westers land was en een potentiële bondgenoot kon zijn tegen de Sovjet-Unie. Het feit dat de Verenigde Staten de nieuwe staat bleven steunen, was voor Turkije een reden om zijn beeld van Israël bij te stellen. Het Turkse besluit om Israël te erkennen kwam uiteindelijk na een rapport van het Turkse lid van de *United Nations Conciliation Commission*, Hüseyin Cahit Yalçın. In maart 1948, na zijn reis naar Israël, adviseerde Yalçın premier İnönü om Israël te erkennen omdat de kans dat dit land communistisch werd, erg klein was.¹⁵ In dezelfde maand nog vond de de facto erkenning plaats.

1.3 De Suezcrisis

De houding van Turkije ten tijde van de Suezcrisis had niet direct betrekking op het Palestijnse vraagstuk. Deze periode is echter van cruciaal belang voor de ontwikkeling van het buitenlands beleid van Turkije ten aanzien van het Midden-Oosten. De verhoudingen met de Arabische landen in de regio zijn mede door deze crisis sterk verslechterd. Om deze reden wordt de Suezcrisis hier kort behandeld.

De jaren vijftig van de vorige eeuw was een periode waarin de westerse oriëntatie van het Turkse buitenlands beleid duidelijk naar voren kwam. Na de toetreding tot de NAVO in 1952 sloot het land in 1955 een militair defensieverdrag met Irak. Met het aansluiten van Iran, Pakistan en het Verenigd Koninkrijk groeide deze samenwerking uit tot het Bagdad Pact. Het Bagdad Pact was op initiatief van Turkije opgericht en had als belangrijkste doel het tegenhouden van de Sovjet-Unie. Door een sterke zuidelijke grens te trekken wilde Turkije voorkomen dat de Sovjet-Unie (nog meer) invloed kreeg in het Midden-Oosten. Deze doelstelling werd uiteindelijk niet gehaald, mede doordat, buiten Irak, geen ander Arabisch land zich aansloot bij het pact. Het Bagdad Pact mislukte niet alleen in het tegenhouden van de Sovjetinvloed in het Midden-Oosten, maar het verslechterde ook de verhoudingen tussen Turkije en de Arabische landen. Volgens Karpat is het Bagdad Pact zelfs een volledige mislukking geweest:

¹⁵ Özcan, *Harmonizing foreign policy*, 108.

“There is hardly any other alliance in the recent history of foreign affairs as unnecessary, ineffectual and harmful to all parties as the Baghdad Pact.”¹⁶

Arabische landen, met Egypte van Gamal Abdel Nasser voorop, zagen niet het communisme maar Israël (dat met de hulp van het Westen was opgericht) als het grootste gevaar in de regio. Een militair en/of politiek pact waaraan Groot-Brittannië deelnam en dat steun genoot van de Verenigde Staten was voor Egypte niet aanvaardbaar. Het Bagdad Pact werd gezien als een poging van het Westen om invloed uit te oefenen in het Midden-Oosten, een gebied waar Egypte streed om leiderschap. Bovendien schiep volgens Nasser het Bagdad Pact verdeeldheid in de Arabische wereld wat nadelig was voor het Arabisch nationalisme. De harde oppositie van Egypte tegen het pact begon voor de oprichting ervan. In 1954 werd de Turkse ambassadeur in Cairo het land uitgewezen en werd het Turkse buitenlandse beleid door Nasser als anti-Arabisch bestempeld.¹⁷ Turkije zou de consequenties van de verslechterde relaties met de Arabische wereld tot aan midden jaren zeventig voelen. In de jaren '60 en '70, een tijdperk waarin de kwestie-Cyprus begon op te komen, gaven de Arabische landen in de VN zelden steun aan Turkije. Ook het pro-westerse Irak kreeg felle kritiek en werd, vooral tijdens en na de Suezcrisis, beschuldigd van verraad.¹⁸ Het uitbreken van de Suezoorlog in 1956 bracht Turkije (en Irak) in een nog moeilijker positie in het Midden-Oosten dan voorheen. Deze landen werden niet alleen als pro-westers aangemerkt, maar waren bovendien lid en fervent voorstander van een pact waar Groot-Brittannië, een van de agressors, ook toe behoorde. Om de opgelopen schade te beperken en het Bagdad Pact te redden kwam Turkije de Arabische wereld tegemoet door op een bijeenkomst van het pact Israël als de grootste dreiging voor vrede in het Midden-Oosten te verklaren. Hiernaast werd op 20 november 1956 de Turkse ambassadeur in Tel Aviv, Şevket İstinyeli, teruggeroepen naar Ankara. In een verklaring maakte de Turkse regering bekend dat de ambassadeur niet zou terugkeren voordat het Palestijnse probleem, conform de VN-resoluties, op een duurzame en rechtvaardige manier opgelost zou worden.¹⁹ Het Turkse pragmatisme het Midden-Oostenbeleid kwam met deze

¹⁶ Karpat, Turkey's foreign policy in transition, 116.

¹⁷ Bölükbaşı, Süha, 'Behind the Turkish-Israeli Alliance: a Turkish view', Journal of Palestine Studies 29 (1999) 21-35, aldaar 23.

¹⁸ Duman, Sabit, 'Ortadoğu krizleri ve Türkiye' (Middle Eastern crises and Turkey), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi 35-36 (2005) 313-332.

¹⁹ Abadi, Jacob, 'Israel and Turkey: from covert to overt relations', Journal of Conflict Studies 15 (1995) 104-128, aldaar 107.

gebeurtenis wederom naar voren. Hoewel de ambassadeur werd teruggeroepen en de status van de ambassade tot gezantschap (*chargé d'affaires*) werd gedegradeerd, kwamen er geen grote veranderingen in de houding van Turkije ten aanzien van Israël en de Palestijnse kwestie. Voor zijn vertrek maakte ambassadeur Istinyeli aan de Israëlische autoriteiten duidelijk dat Turkije geen vijandelijke bedoelingen had ten aanzien van Israël en dat de beslissing tot zijn terugtrekking was genomen om het Bagdad Pact te redden. Formeel gezien was de status van de Turkse vertegenwoordiging in Israël inderdaad gedegradeerd. Echter de gezanten die naar Tel Aviv gingen, waren doorgaans prominente en ervaren diplomaten. Hetzelfde gold voor de Israëlische gezanten in Ankara.²⁰ De hardere houding van Turkije ten aanzien van Israël zorgde echter niet voor een verbetering in de relaties van het land met de Arabische wereld. Ook na de Suezoorlog ondernam Turkije acties waardoor zijn geloofwaardigheid bij de Arabische landen sterk afnam. Steun aan de Truman-doctrine, crises met Syrië (1957) en Irak (1958) en het feit dat Amerikaanse gevechtsvliegtuigen tijdens de Libanoncrisis in 1958 gebruik maakten van Turkse militaire bases, zijn de belangrijkste voorbeelden van dit soort acties.

²⁰ Bölükbaşı, Süha, 'Behind the Turkish-Israeli Alliance', 23 en 24.

1.4 Conclusie

Uit het voorafgaande is gebleken dat het Turkse beleid ten aanzien van Palestina niet los is te zien van zijn positie in de Koude Oorlog en de dynamiek van die tijd. De angst voor en de strijd tegen de Sovjet-Unie/het communisme heeft in grote mate het buitenlands beleid van het land in de periode tussen 1945 en 1964 bepaald. Als gevolg van deze dreiging is de toenadering die Turkije al lange tijd tot het Westen zocht, vooral wat betreft zijn veiligheid, in versnelling geraakt zodat het al in 1952 lid werd van de NAVO. Net als het beleid ten aanzien van het Midden-Oosten, werd het Palestijnse vraagstuk door Turkije voornamelijk door de bril van veiligheid gezien. Om deze redenen zette Turkije zich sterk in om allianties in de regio te smeden om zo mede de stabiliteit in het gebied te waarborgen. Het beleid ten aanzien van Palestina is steeds ondergeschikt geweest aan deze doelstellingen. Dit blijkt duidelijk uit de ontwikkelingen rond de opsplitsing van Palestina en de erkenning van Israël door Turkije. Turkije stemde tegen de opdeling met het oog op de instabiliteit die in de regio zou kunnen ontstaan en waarvan de Sovjets gebruik konden maken. Toen bleek dat Israël een pro-Westers land was dat juist een bondgenoot tegen dezelfde Sovjet-Unie kon zijn, besloot Turkije in korte tijd, zeer tegen de wens van Arabische landen in, relaties met dit land aan te gaan. Een zelfde pragmatische houding van Turkije zien we ook tijdens de Suezcrisis.

Het Turkse buitenlands beleid in de jaren '50 en '60 is door veel Arabische landen in die periode, maar ook erna, als pro-Westers/pro-Israël bestempeld. De werkelijkheid is dat Turkije zich primair op het Westen richtte, maar tegelijkertijd ook probeerde om goede betrekkingen met Arabische landen te bewerkstelligen. In het Midden-Oosten betekende dit voor Turkije zoeken naar een evenwicht tussen Israël en de Arabische landen en Palestijnen. Zo werd Israël door Turkije van tijd tot tijd (in de VN) veroordeeld.

De evenwichtspolitiek van Turkije bleek uiteindelijk niet te werken. Ook niet nadat Turkije tijdens de Suezcrisis (uit pragmatische overwegingen weliswaar) zijn ambassadeur terugriep uit Israël. In de periode voor 1964 betekenden goede relaties van Turkije met het Westen slechte betrekkingen met de Arabische landen en in het bijzonder met die in het Midden-Oosten.

Hoofdstuk 2

1964 – 1980: naar een multidimensionaal buitenlands beleid en toenadering tot het Midden-Oosten

De eerste helft van de jaren zestig van de vorige eeuw neemt in de Turkse politieke geschiedenis een belangrijke plaats in. Slechts tien jaar nadat er een overgang was gemaakt van een eenpartijstelsel naar een meerpartijstelsel, maakte de jonge republiek in 1960 haar eerste militaire staatsgreep mee. Deze staatsgreep die vooral grote gevolgen zou hebben voor binnenlandse politieke ontwikkelingen in de komende decennia, heeft geen directe grote veranderingen teweeg gebracht in het buitenlands beleid van Turkije. Ook na de staatsgreep bleef het buitenlands beleid voornamelijk het terrein van een kleine bureaucratische elite die zich weinig liet beïnvloeden door binnenlandse politieke ontwikkelingen. De eerste helft van de jaren zestig zijn daarentegen wel degelijk een periode geweest met grote veranderingen in het buitenlands beleid. Door externe ontwikkelingen trok Turkije zijn eendimensionale en sterk op het Westen gerichte beleid steeds meer in twijfel. Het gevolg hiervan was dat het land zijn buitenlands beleid ging herbeschouwen en besloot om een meer multidimensionale koers te varen. Hoewel het algemene verloop van de Koude Oorlog hier ook een rol in heeft gespeeld, was deze transformatie met name het resultaat van twee gebeurtenissen: de Cubacrisis (1962) met als gevolg dat de VS zijn Jupiterraketten in Turkije ontmantelde en de Cyprus-kwestie die in 1963-1964 bijna tot een Turkse interventie/invasie leidde. Hoe deze gebeurtenissen hebben geleid tot een heroverweging van het Turkse buitenlands beleid, is hieronder verder uitgewerkt. In dit hoofdstuk wordt er stilgestaan bij de vraag welke gevolgen de transformatie heeft gehad op het beleid van Turkije ten aanzien van het Midden-Oosten in het algemeen en het Palestijnse vraagstuk in het bijzonder.

2.1 Een nieuw perspectief op buitenlands beleid

Gedurende de jaren vijftig was het buitenlands beleid van Turkije een product van de alliantie die het land met het Westen had gesloten. De relaties van Turkije met de Sovjet-Unie en de zogenoemde niet-gebonden landen werden tevens hierdoor bepaald.²¹ Vanaf 1964 is dit beleid, voornamelijk naar aanleiding van twee belangrijke

²¹ Aydın, Mustafa, 'Determinants of Turkish foreign policy: changing patterns and conjunctures during the Cold War', *Middle Eastern Studies* 36 (2000) 103-139, aldaar 114.

gebeurtenissen, onderhevig geweest aan een heroverweging. De eerste gebeurtenis betreft de Cubacrisis in 1962. Turkse betrokkenheid bij deze crisis had meer dan alleen te maken met zijn NAVO-lidmaatschap. De crisis zou, in tegenstelling tot andere NAVO-landen, directe gevolgen hebben voor Turkije's buitenlands- en veiligheidsbeleid. Op Turks grondgebied waren namelijk de zogenaamde Jupiterraketten gevestigd. Deze raketten, een doorn in het oog van de Sovjet-Unie, werden in de Cubacrisis onderhandelingsmateriaal. Om de crisis te beëindigen waren de twee grootmachten overeengekomen om de Sovjetraketten in Cuba en de Jupiterraketten van de VS in Turkije tegelijk te verwijderen. Dit besluit werd door de VS, met veel tegenzin van Turkije, genomen en uitgevoerd. De tweede gebeurtenis heeft te maken met de Cypruskwestie in 1963/1964 en de Amerikaanse reactie hierop. Een korte uitleg van deze kwestie is hier noodzakelijk: In 1963 was de spanning tussen de Griekse en de Turkse bevolkingsgroepen in Cyprus weer hoog opgelopen. De directe aanleiding had te maken met de machtsdeling tussen deze twee groepen. De Turkse minderheid op het eiland had in 1960, dankzij de steun van Turkije, in vergelijking met haar geringe omvang, een grondwet afgedwongen die haar relatief veel zeggenschap gaf en die in de praktijk een federatief bestuur op het eiland mogelijk maakte. De Grieks-Cypriotische meerderheid, ontevreden over de in hun ogen onrechtvaardige machtsdeling, probeerde de uitvoering van de gemaakte afspraken te verhinderen. De (Grieks-Cypriotische) president van Cyprus, aartsbisschop Makarios, deed zelfs in november 1963 een voorstel aan de Turks-Cypriotische vicepresident Fazıl Küçük om de grondwet aan te passen. Makarios wilde onder andere dat het Turks-Cypriotische vetorecht, de verplichte percentages voor Turks-Cyprioten in het leger en de ambtenarij en de bestuurlijke herindeling/creatie van aparte Turks-Cypriotische gemeenten, werden afgeschaft.²² De afwijzing van deze eisen door de Turkse minderheid en de verder opgelopen spanning, resulteerden in december 1963 in een gewapend conflict tussen de twee bevolkingsgroepen. Om de vrede en veiligheid op het eiland te bewaren, besloot de Veiligheidsraad in maart 1964, door middel van Resolutie 186, een vredesmacht (UNFICYP) naar Cyprus te sturen. Ondanks dit besluit was de dreiging van een Turkse militaire interventie in Cyprus niet afgewend. Na aanvallen op Turks-Cyprioten in mei 1964 lichtte Turkse premier İsmet İnönü de Amerikaanse regering in over zijn bezorgheid en intenties om troepen naar het eiland te sturen indien het geweld niet beëindigd werd. Op 5 juni 1964 reageerde president Lyndon Johnson hierop met een brief aan premier İnönü. Deze brief was de welbekende 'Johnson Letter'. Met sterke bewoordingen raadde Johnson de Turkse regering aan om af

²² Bölükbaşı, Süha, 'The Cyprus dispute and the United Nations: peaceful non-settlement between 1954 – 1996', *International Journal of Middle East Studies* 30 (1998) 411-434, aldaar 416

te zien van een interventie op Cyprus. Belangrijker nog, in de brief stond ook dat in geval van een interventie, Turkije geen gebruik mocht maken van het militair materieel dat door de NAVO aan dit land was verschaft. Dit mocht alleen met uitdrukkelijke toestemming van de Verenigde Staten die, gezien de opvattingen van de VS over de Cyprus-kwestie, niet gegeven zou worden. Hiernaast was het volgens Johnson onvermijdelijk dat de Sovjet-Unie betrokken zou raken in een eventueel conflict. In dat geval moest Turkije rekening houden met het feit dat "*NATO allies have not had a chance to consider whether they have an obligation to protect Turkey against the Soviet Union if Turkey takes a step which results in Soviet intervention without the full consent and understanding of its NATO allies.*"²³ Deze waarschuwing van de VS die in Turkije als een bedreiging werd geïnterpreteerd, heeft de Turken ervan weerhouden om in 1964 in Cyprus in te grijpen. Echter de ontwikkelingen omtrent de twee hierboven beschreven gebeurtenissen veranderden tevens het bewustzijn van de Turkse bestuurders. Het weghalen van de Jupiterraketten en de Cyprus-kwestie bewezen weer eens dat een grootmacht, als de noodzaak zich voordeed, de belangen van haar kleinere bondgenoot opzij kon schuiven.²⁴ Deze gebeurtenissen hebben volgens politicoloog Kemal Kirişci het Turkse buitenlands beleid op drie manieren beïnvloed:²⁵ Ten eerste werden de koele relaties met de Sovjet-Unie verbeterd. De economische samenwerking tussen Turkije en SU groeide zo snel dat het land tegen het einde van de jaren zestig per jaar meer Sovjetsteun kreeg dan enig ander land.²⁶ Ten tweede herzag Turkije zijn veiligheidsbeleid, vooral wat betreft de aanschaf van militair materieel. De VS bleef ook na 1965 de belangrijkste leverancier, maar in het vervolg probeerde Turkije de voorwaarden die aan het gebruik van de geleverde wapens werden gesteld, zo veel mogelijk te beperken. Dit zou de bemoeienis van de Verenigde Staten in een eventuele toekomstige interventie in Cyprus verminderen. Ten derde erkende Turkije dat het zijn relaties met de derde wereld en vooral met de niet-gebonden landen had verwaarloosd. Dit bleek ook uit de grote steun die de Grieks-Cyprioten in de Verenigde Naties kregen van deze landen. Een goed voorbeeld hiervan was Resolutie 2077 die op 18 december 1965 in de Algemene Vergadering van de VN werd aangenomen. Deze resolutie bevestigde nogmaals de soevereiniteit van Cyprus en hiermee de illegaliteit van een

²³ Letter to Prime Minister İnönü from President Johnson, 5 juni 1964.

<http://cyprus-dispute.org/materials/johnsonletter.html> (geraadpleegd op 24 februari 2011).

²⁴ Aras, Bülent, Palestinian Israeli peace process and Turkey (New York 1998) 118.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Bölükbaşı, Süha, 'Behind the Turkish-Israeli Alliance', 26.

externe interventie. De meeste van de 47 landen die voor de resolutie hadden gestemd, behoorden tot de derde Wereld. Nog teleurstellender voor Turkije was het feit dat naast het Sovjetblok ook de meeste van zijn bondgenoten in het Westen zich hadden onthouden van stemming.²⁷ De resolutie toonde aan Turkije niet alleen de geringe steun die het land van zijn bondgenoten kreeg, maar ook de werkelijkheid dat de niet-gebonden landen in internationale fora en vooral de Algemene Vergadering van de VN een factor van belang waren geworden. Hierop werd onder andere gereageerd door met deze landen intensiever contact te onderhouden en vertegenwoordigingen te openen. In zijn relaties met de Arabische landen koos Turkije voor een nieuwe strategie. Het nieuwe Midden-Oostenbeleid zou meer dan vroeger onafhankelijk, flexibel en divers worden. Om deze redenen probeerde het land niet over te komen als een Westerse speler in de regio. Het reduceren van conflicten/fricties met de Arabische landen werd een ander belangrijk principe. Dit hield onder andere in dat Turkije niet meer zou proberen politieke pacts te smeden of hieraan deel te nemen die onenigheid in het Midden-Oosten konden creëren.²⁸ De hierboven beschreven ontwikkelingen in het Turkse buitenlands beleid beschrijven de context van de periode die in dit hoofdstuk behandeld wordt. Deze transformatie is vanzelfsprekend ook van invloed geweest op de houding van Turkije ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk. Het is aan veranderingen onderhevig geweest. Deze veranderingen en de verklaringen hiervoor zijn hieronder uitgewerkt.

2.2 De jaren 60 en 70: consolidatie van de pro-Palestijnse koers

De toenadering die Turkije vanaf 1964 zocht met de Arabische landen heeft niet direct geleid tot grote veranderingen ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk. Tot begin jaren '70 had Turkije het vraagstuk vooral gezien als een humanitair probleem. In de VN was het Turkse standpunt over het algemeen pro-Palestijns als het ging om de humanitaire dimensie van het vraagstuk, zoals hulp aan vluchtelingen. Echter, pro-Palestijnse resoluties die voor Israël cruciale nadelige consequenties hadden, zoals de erkenning van het zelfbeschikkingsrecht en vluchtelingenrechten van de Palestijnen, werden door Turkije afgewezen.²⁹ Een voorbeeld hiervan is een conceptresolutie van de Verenigde

²⁷ Bölükbaşı, Süha, 'The Cyprus dispute and the United Nations: peaceful non-settlement between 1954 – 1996', 419.

²⁸ Aras, Bülent, Palestinian Israeli peace process and Turkey (New York 1998) 118.

²⁹ Aral, Berdal, 'Fifty years on: Turkey's voting orientation at the UN General Assembly, 1948-97', Middle Eastern Studies 40 (2004) 137-160, aldaar 141.

Staten over Palestijnse vluchtelingen. De resolutie werd besproken in de speciale politieke commissie van de Algemene Vergadering. Voordat de resolutie op 17 november 1965 in de commissie werd aangenomen, hadden Pakistan en Somalië amendementen ingediend die betrekking hadden op de erkenning en het herstel van alle Palestijnse rechten waaronder het recht van de vluchtelingen om terug te keren.³⁰ Turkije zat, ondanks dat het in 1964 een nieuw, multidimensionaal buitenlands beleid had aangekondigd, bij de groep van 17 landen die zich onthielden van stemming. De Zesdaagse Oorlog in 1967 bracht hier verandering in. De Turkse houding in deze oorlog was in lijn met zijn nieuwe Midden-Oostenbeleid. Gedurende de oorlog mocht de VS geen gebruik maken van haar bases in Turkije om Israël te bevoorraden. De bezetting van Arabisch grondgebied werd door Turkije als onacceptabel bestempeld. Hiernaast werden in het kader van humanitaire hulpverlening medicijnen, kleding en voedsel naar de Arabische landen gestuurd. Dit betekende echter niet dat Turkije Israël geheel had afgeschreven. Zo riep de Turkse minister van buitenlandse zaken, Ihsan Sabri Çağlayangil, in zijn toespraak in de VN Algemene Vergadering op 22 juni 1967 Israël op om zich uit de veroverde gebieden terug te trekken.³¹ Echter, in tegenstelling tot de Arabische landen veroordeelde Turkije Israël niet als de agressor en benadrukte, in lijn met Resolutie 242, dat iedere staat het recht heeft op veilige grenzen.³² Uit deze houding blijkt dat Turkije ondanks zijn nieuwe, meer Arabisch gezinde Midden-Oostenbeleid, het bestaansrecht van Israël niet ter discussie wilde stellen en betrekkingen met dit land wilde behouden. Dit blijkt ook uit het feit dat Turkije ten tijde van de Rabat Conferentie van de Organisatie van de Islamitische Conferentie (OIC) in 1969 tegen een resolutie stemde die leden opriep om hun diplomatieke betrekkingen met Israël te verbreken.³³ Bovendien maakte de Turkse delegatie een voorbehoud bij het ondertekenen van het eindcommuniqué van de conferentie. In deze verklaring beloofden de lidstaten o.a. *“full support to the Palestinian people for the restoration of their despoiled rights and in their fight for national liberation”*.³⁴ Vanwege de harde toon van de verklaring met betrekking tot Israël en het feit dat het Palestijnse vraagstuk als

³⁰ Yearbook of the United Nations 1965, 226.

<http://unyearbook.un.org/unyearbook.html?name=1965index.html> (geraadpleegd op 24 feb. 2011).

³¹ UN General Assembly Official Records, 1532 Plenary Meeting, 22 June 1967.

³² Aras, Bülent, Palestinian Israeli peace process and Turkey (New York 1998) 119.

³³ Ibidem.

³⁴ Aykan, Mahmut Bali, 'The Palestinian question in Turkish foreign policy from 1950s to 1990s', International Journal of Middle Eastern Studies 25 (1993) 91-110, aldaar 96.

een politiek vraagstuk werd bestempeld, besloot minister Ihsan Sabri Çağlayangil om aan de OIC-leden mee te delen dat Turkije alleen met het communiqué kon instemmen zolang het verenigbaar was met de VN-resoluties die het had gesteund en de fundamentele principes van het Turkse buitenlands beleid.³⁵ Hieronder viel ook Resolutie 242 die door Turkije werd gesteund.

2.2.1 Tussen de Zesdaagse en de Jom Kipoeroorlog

De Zesdaagse Oorlog eindigde niet alleen in een vernederende nederlaag voor de Arabische landen maar zorgde er tegelijkertijd voor dat het Palestijnse vraagstuk terugkwam in de Verenigde Naties.³⁶ Vanaf 1967 zou het vraagstuk niet meer slechts als een humanitair maar tevens als een politiek probleem worden gezien en behandeld. De Turkse houding ten aanzien van de Palestijnse kwestie veranderde in deze periode in dezelfde richting. Door de bezetting van de Westelijke Jordaanoever, de Gazastrook en Oost-Jeruzalem en de geïntensiveerde strijd van Palestijnse groeperingen tegen Israël werd het Palestijnse verzet steeds meer gezien als een nationale strijd voor zelfbeschikking. Vanaf 1967 begon Turkije de politieke dimensie van het vraagstuk geleidelijk aan te erkennen. Dit kwam ook tot uiting in zijn stemgedrag in de Algemene Vergadering. Zo steunden de Turken Resolutie 2535 die op 10 december 1969 werd aangenomen.³⁷ Met deze resolutie werden de *“inalienable rights of the people of Palestine”* na 1948 weer voor het eerst bevestigd. Ongeveer een jaar later stemde Turkije voor een resolutie die expliciet sprak over het recht van de Palestijnen op zelfbeschikking.³⁸ Een andere belangrijke resolutie die begin jaren zeventig werd aangenomen was Resolutie 2787. In tegenstelling tot de Westerse landen, die alle tegen stemden of zich van stemming onthielden, gaf Turkije ook dit keer groen licht. Deze resolutie ging verder dan het bevestigen van de politieke rechten van de Palestijnen omdat het sprak van *“the legality of peoples’ struggle for self-determination and liberation from colonial and foreign domination and alien subjugation, notably in southern Africa and in particular that of the peoples of Zimbabwe, Namibia, Angola,*

³⁵ Aykan, Mahmut Bali, ‘Turkey and the OIC’, Milletlerarası münasebetler Türk yıllığı 1993 (Ankara 1997) 101-131, aldaar 103.

³⁶ United Nations, General Assembly, CREIPP, Historical background of the question of Palestine in the United Nations 1945 - 1975, A/AC.183/L.3, 11. March 1976.

³⁷ A/RES/2535(XXIV).

³⁸ A/RES/2649(XXV).

*Mozambique and Guinea (Bissau), as well as of the Palestinian people, by all available means consistent with the Charter of the United Nations.*³⁹ Dat Turkije voor een resolutie stemde die de strijd van de Palestijnen legaliseerde, was een vergaande stap en een goed voorbeeld van zijn nieuwe buitenlands beleid ten aanzien van het vraagstuk en het Midden-Oosten. Het nieuwe buitenlands beleid, dat in de praktijk een meer pro-Arabische koers betekende, was ook tijdens de Jom Kipoeroorlog (1973) zichtbaar. Net als in 1967 kregen de Amerikanen geen toestemming om voor de bevoorrading van Israël gebruik te maken van bases of Turks grondgebied. Het ging zelfs zover dat de Amerikaanse delegatie bij de NAVO Turkije ervan beschuldigde indirect de Arabieren te steunen. Volgens de VS liet Turkije Sovjet-vliegtuigen toe in zijn luchtruim die militair materieel vervoerden naar Syrië en Egypte.⁴⁰ Deze pro-Arabische gebaren van Turkije bleven voor de Arabische landen niet onopgemerkt waardoor de Turken in 1973, in tegenstelling tot veel van hun Westerse bondgenoten, niet te maken kregen met een olieboycot. Desondanks zou de Turkse economie door de gestegen olieprijs en de verslechterde wereldeconomie een grote klap krijgen.

2.2.2 1974: interventie op Cyprus en toenadering tot islamitische landen

Terwijl Turkije in 1964 dreigde met een interventie op Cyprus, werd dit dreigement in 1974 daadwerkelijk uitgevoerd. De directe aanleiding voor de Turkse invasie op het eiland was de staatsgreep van Grieks-Cypriotische opstandige officieren tegen president Makarios op 15 juli 1974. Makarios wist ternauwernood te ontkomen en vluchtte uiteindelijk naar Groot-Brittannië. Vijf dagen na de staatsgreep, op 20 juli 1974, landden de eerste Turkse troepen op het eiland met het motief de veiligheid van de Turkse minderheid te waarborgen en te voorkomen dat Cyprus zich zou aansluiten bij Griekenland. Hoewel de invasie en de bezetting van Noord-Cyprus relatief voortvarend verliep, zou deze actie Turkije in de internationale arena, tot op de dag van vandaag, veel last bezorgen. De invasie en de aanwezigheid van Turkse militairen op het eiland worden door de internationale gemeenschap nog steeds als illegaal gezien. Bovendien wordt de Turkse Republiek van Noord-Cyprus die in 1983 is uitgeroepen, door geen ander land, uitgezonderd Turkije, erkend. Deze niet erkende staat gaat bovendien gebukt onder een zwaar embargo van de internationale gemeenschap en is hierdoor

³⁹ A/RES/2787(XXVI).

⁴⁰ Aras, Bülent, Palestinian Israeli peace process and Turkey (New York 1998) 119, 120.

sterk afhankelijk van Turkije. Hiernaast vormt de Cyprus-kwestie een serieus obstakel voor Turkije wat betreft zijn toetredingproces tot de Europese Unie.

Net als na 1964 heeft de Cyprus-kwestie belangrijke gevolgen gehad voor het Turkse buitenlands beleid na 1974. Deze kwestie bepaalde hiermee mede de Turkse houding ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk. Turkije kon op internationaal vlak op weinig steun rekenen voor de interventie. De Verenigde Staten legden in 1975 zelfs een wapenembargo op dat tot 1978 zou duren. Al deze ontwikkelingen en de zoektocht naar meer steun in internationale fora voor Cyprus, zorgden ervoor dat Turkije net als in 1964, meer toenadering ging zoeken tot Arabisch/islamitische landen. Het Palestijnse vraagstuk dat midden jaren zeventig veel aandacht begon te krijgen in de Verenigde Naties, was een onderdeel van deze toenadering. Vanaf 1974 zou Turkije consequent zijn steun verlenen aan alle resoluties die pro-Palestijns waren en kritiek leverden op Israël. Een opmerkelijk feit is dat in deze resoluties niet altijd werd gerefereerd naar Resolutie 242. Hieruit kan opgemaakt worden dat Turkije na 1974 in de VN regelmatig de gevoeligheden van Israël negeerde als het ging om steun aan de Palestijnen.⁴¹ De Westerse bondgenoten van Turkije stemden in de meeste gevallen tegen deze resoluties of onthielden zich van stemming. Om beter te begrijpen hoever de politieke steun van de Turken in de VN ging, is het nuttig om een aantal van deze resoluties uitvoeriger te bespreken.

De eerste resolutie betreft Resolutie 3210 die op 14 oktober 1974 (ruim twee maanden na de start van de Turkse interventie op Cyprus) in de Algemene Vergadering werd aangenomen. Met deze resolutie werd de PLO door de VN erkend als de vertegenwoordiger van de Palestijnen en werd de organisatie uitgenodigd om deel te nemen aan de vergaderingen in de Algemene Vergadering over het Palestijnse vraagstuk.⁴² Hierop heeft Yassar Arafat als voorzitter van de PLO op 13 november 1974 de Algemene Vergadering toegesproken. Tijdens de bespreking van het Palestijnse vraagstuk in de plenaire zitting op 20 november 1974, nam de Turkse vertegenwoordiger bij de VN, Osman Esim Olcay, het woord en legde onder andere uit waarom Turkije voor resolutie 3210 had gestemd:

⁴¹ Bölükbaşı, Süha, 'Behind the Turkish-Israeli Alliance', 27.

⁴² A/RES/3210 (XXIX).

"...and supported the invitation to the representatives of the Palestinian people to participate in the consideration of this item by the General Assembly [resolution 3210 (XXIX)]. We hold that no international conflict should or could be usefully considered without the participation of the representatives of the nations and parties directly involved. We also believe that it is for the nations themselves to designate their own representatives and that we must respect that decision. We therefore respect the decision of the Arab States which recognized the PLO as the sole representative of all the Arab people of Palestine and entrusted it with Palestinian national authority."⁴³

In zijn toespraak bevestigde Olcay daarnaast het Turkse standpunt over de politieke rechten van de Palestijnen en de gebieden die door Israël in de Zesdaagse Oorlog waren bezet:

"My delegation is convinced, however, that no lasting and just solution to the Middle East problem can be found unless the legitimate rights and interests of the Palestinian people, including its national rights, are taken into account. The question of Palestine is not merely a humanitarian problem, it is an important political question..... Turkey considers it most natural that the Arab people of Palestine should equally exercise its right to self-determination and statehood on its own territory. In no circumstances and on no pretexts can the retention of any part of the territories occupied by Israel be condoned. As with the Arab territories on the two other fronts, the West Bank also should be returned to its rightful owners."⁴⁴

Olcay verwoordde het pro-Palestijnse standpunt van zijn land met duidelijke bewoordingen. Gezien de inhoud van zijn toespraak was het niet verwonderlijk dat Turkije ook zou instemmen met de resoluties 3236 en 3237 die op 22 november 1974 in de Algemene Vergadering werden aangenomen. Het belang van Resolutie 3236 lag in het feit dat de onvervreembare rechten van de Palestijnen, inclusief het recht op zelfbeschikking, onafhankelijkheid, soevereiniteit en terugkeer van de vluchtelingen, opnieuw werden bevestigd. Tevens werd de secretaris-generaal verzocht in contact te treden met de PLO in alle aangelegenheden die betrekking hadden op het Palestijnse

⁴³ UN General Assembly Official Records, 2292 Plenary Meeting, 20 November 1974.

⁴⁴ Ibidem.

vraagstuk.⁴⁵ Resolutie 3237 was een politieke overwinning voor de Palestijnen en een belangrijke stap voor de organisatie om zich in de VN te kunnen uitspreken. Met deze resolutie verleende de Algemene Vergadering aan de PLO de status van waarnemer.⁴⁶ De steun die Turkije in de VN gaf aan pro-Palestijnse resoluties is na 1974 sterk toegenomen. Dit ging zelfs zover dat de Turken op 10 november 1975 hun goedkeuring gaven aan een resolutie⁴⁷ die zionisme gelijkstelde met racisme. De Westerse landen, met uitzondering van Portugal dat voor stemde en Japan dat zich onthield van stemming, wezen de resolutie massaal af.

2.3 Moeizame relatie met de PLO

Door in 1974 voor Resolutie 3210 te stemmen had Turkije de PLO als de vertegenwoordiger van de Palestijnen reeds erkend. Echter, de Turkse steun aan de Palestijnen bleef niet beperkt tot de Verenigde Naties. In mei 1976, tijdens de 7de bijeenkomst van de OIC in Istanbul, beloofde Turkije dat het de PLO zou toestaan om een vertegenwoordiging te openen in Ankara. Ook lieten de Turken hun voornemen blijken om het handvest van de OIC formele goedkeuring te geven.⁴⁸ Hoewel de laatste intentie nooit is verwezenlijkt⁴⁹, heeft Arafat in 1979 persoonlijk de PLO-vertegenwoordiging in Ankara geopend.⁵⁰ Volgens Mahmut Bali Aykan, hoogleraar internationale betrekkingen, had Turkije, ondanks zijn steun aan de Palestijnse zaak, geen nauwe banden met de PLO en bleef deze relatie te allen tijde moeizaam.⁵¹ Dat de PLO pas vijf jaar na Resolutie 3210 en drie jaar na de OIC-top in Istanbul een vertegenwoordiging in Turkije mocht openen, laat duidelijk een vertraging zien die tevens de moeizame relatie aantoont. Aykan beweert dat deze vertraging het gevolg was

⁴⁵ A/RES/3236 (XXIX).

⁴⁶ A/RES/3237 (XXIX).

⁴⁷ A/RES/3379 (XXX).

⁴⁸ Bölükbaşı, Süha, 'Behind the Turkish-Israeli Alliance', 27.

⁴⁹ De OIC-lidstaten hadden in 1972, tijdens de 3^e top van de organisatie in Jeddah (Saudi-Arabië) het handvest ondertekend. Turkije had dit destijds niet gedaan. Tot op de dag vandaag hebben de opeenvolgende regeringen parlementaire debatten over dit onderwerp steeds uitgesteld omdat het OIC-handvest in strijd zou zijn met de Turkse grondwet waarin het seculiere karakter van de staat is vastgelegd.

⁵⁰ Aras, Bülent, Palestinian Israeli peace process and Turkey (New York 1998) 121.

⁵¹ Aykan, Mahmut Bali, 'The Palestinian question in Turkish foreign policy from 1950s to 1990s', 98.

een aantal factoren dat voornamelijk betrekking had op Turkse belangen die door de PLO geschaad konden worden. Een belangrijke factor was het feit dat de PLO in haar kampen in Libanon onderdak en training bood aan Turkse (linkse) militanten en Koerdische separatisten. Hiernaast was de PLO betrokken bij internationale terroristische acties, iets wat de Turken extra voorzichtig maakte in hun betrekkingen met deze organisatie. Te nauwe banden zou het Westen van Turkije kunnen vervreemden. In de economisch moeilijke tijden van de jaren zeventig zou dat voor Turkije, dat financiële hulp uit het Westen wilde hebben, erg nadelig kunnen uitpakken. Een andere factor had met de Cyprus-kwestie te maken. De PLO had namelijk consequent het Grieks-Cypriotische standpunt gesteund en stemde op de OIC-top in 1976 tegen resoluties die de steun van de OIC-leden uitspraken voor de Turks-Cyprioten.⁵² Gezien de bedenkingen die de Turken hadden om de PLO in Turkije toe te staan, rijst de vraag waarom ze dat in 1979 uiteindelijk wel deden. Ook op dit punt kan er volgens Aykan een aantal redenen worden opgesomd. De eerste reden heeft betrekking op de poging van vier Palestijnse militanten om in juli 1979 de Egyptische ambassade in Ankara te bezetten. De PLO betuigde haar spijt en verzekerde de Turkse regering dat zij niets te maken had met deze actie. Bovendien kreeg Turkije het aanbod om de PLO te laten onderhandelen met de bezetters. Turkije accepteerde dit en de bezetting werd zonder bloedvergieten beëindigd. De succesvolle samenwerking van Turkije en de PLO in deze crisis werd in Turkije geïnterpreteerd als een gevolg van de goede betrekkingen die het land met de Arabische landen en vooral de PLO had ontwikkeld. De tweede reden heeft te maken met het Turkse standpunt ten aanzien van de Camp David-akkoorden en het vredesverdrag tussen Israël en Egypte in 1979. In 1977 en 1978 steunde de Turkse regering, onder leiding van premier Süleyman Demirel, Sadats bezoek aan Israël en de Camp David-akkoorden. Demirel die destijds leiding gaf aan een rechtse coalitieregering, steunde, ondanks het hevige verzet van zijn coalitiegenoot Necmettin Erbakan⁵³, de toenadering tussen Israël en Egypte. In 1979 was niet Demirel maar Bülent Ecevit de premier van Turkije. Ecevit, leider van een sociaal-democratische regering, verleende in tegenstelling tot zijn voorganger, geen steun aan de Camp David-akkoorden en het Egyptisch-Israëliësch vredesverdrag met als reden dat geen van deze overeenkomsten het Palestijnse vraagstuk behandelde. Om dezelfde reden stemde Turkije op 29 november

⁵² Ibidem.

⁵³ Necmettin Erbakan was de oprichter en leider van de islamitische Milli Selamet Partisi (Nationale Heilspartij). Erbakan was vanaf de jaren zeventig tot aan het midden van de jaren negentig de belangrijkste vertegenwoordiger van het traditioneel islamitische gedeelte van de bevolking in de Turkse politiek.

1979 voor Resolutie 34/65.⁵⁴ Met deze resolutie wees de Algemene Vergadering de Camp David-akkoorden af in zoverre deze geen melding maakten van de Palestijnse rechten of deze ontkenden en omdat de akkoorden buiten de auspiciën van de VN hadden plaatsgevonden. Volgens Aykan kon het feit dat dit vredesinitiatief niet bijdroeg aan een oplossing voor de Palestijnen, de Ecevit-regering hebben aangemoedigd om een PLO-vertegenwoordiging in Turkije te laten openen om de Turkse steun aan de Arabische zaak te bewijzen.⁵⁵

Een opmerkelijk gegeven over de PLO-vertegenwoordiging was dat deze niet de status kreeg van een ambassadeur, maar een *chargé d'affaires*, dezelfde status die ook de Israëliëse vertegenwoordiging in Ankara had. Hieruit kan wederom geconcludeerd worden dat Turkije, ondanks de toegenomen politieke steun aan de Palestijnen, in zijn buitenlands beleid een evenwicht probeerde te houden tussen de Palestijnen en Israël. Daarnaast is het een feit dat Turkije, ondanks de groeiende steun aan de Palestijnen in de jaren zeventig, zowel in de VN als daarbuiten, zijn diplomatieke, economische en militaire relaties met Israël niet heeft verbroken. In deze periode heeft Turkije meer dan vroeger kritiek geuit op Israël en in de VN zelfs voor een resolutie gestemd die zionisme gelijk stelde aan racisme. Echter, zelfs ten tijde van deze resolutie (1975) heeft Turkije uit Israël grote hoeveelheden militair materieel gekocht.⁵⁶

2.4 Economische crises en politieke factoren

Dat de transformatie van het Turkse buitenlands beleid, sterk beïnvloed door de Cyprus-kwestie van 1964 en 1974, een groot effect heeft gehad op de houding van Turkije ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk, is hierboven reeds verwoord. Uit het bovenstaande werd echter zijdelings duidelijk dat er naast deze internationale, politieke factoren ook economische en binnenlandse politieke ontwikkelingen in Turkije zijn geweest die invloed hebben gehad op het Turkse beleid.

De eerste belangrijke factor die hier genoemd moet worden was de economische situatie waar Turkije zich in de jaren zeventig en begin jaren tachtig in bevond. Dit decennium werd gekenmerkt door een hoge werkloosheid, hoge prijzen, tekort aan olie en harde valuta. Het olie-embargo van 1973, weliswaar niet direct tegen Turkije gericht, had grote

⁵⁴ A/RES/34/65(B)

⁵⁵ Aykan, Mahmut Bali, 'The Palestinian question in Turkish foreign policy from 1950s to 1990s', 100.

⁵⁶ Abadi, Jacob, 'Israel and Turkey: from covert to overt relations', 110.

gevolgen voor de Turkse economie die sterk afhankelijk was van geïmporteerde olie.⁵⁷ Door de extreme stijging van de olieprijs kon Turkije niet meer voldoende olie invoeren wat nadelige gevolgen had voor alle sectoren van de economie. De economische en financiële crisis die hierop volgde werd na 1974 versterkt door de sterke afname van het aantal Turkse gastarbeiders dat naar Europese landen ging. Op zijn beurt betekende dit een verdere afname van harde valuta in Turkije, iets waar de zwakke economie naar hunkerde en van afhankelijk was om olie te kunnen invoeren. De Turkse toenadering tot het olierijke Midden-Oosten, mede door politieke steun aan de Palestijnen te geven, is, gezien de moeilijke tijden waarin het land zich bevond, dan ook goed te begrijpen.⁵⁸

De tweede factor betreft interne politieke ontwikkelingen in Turkije. De jaren zeventig, vooral de tweede helft, was een roerige periode geweest die gekenmerkt werd door politiek geruzie in het parlement, een steeds gewelddadiger wordende tweedeling tussen linkse en rechtse groeperingen (vooral studenten) en een met staatsgreep dreigende militaire top. In deze chaotische periode werden twee politieke partijen steeds belangrijker. De eerste stroming werd aangevoerd door de Republikeinse Partij (Cumhuriyet Halk Partisi) van Bülent Ecevit. Hij kwam in 1974, 1977 en 1978 - 1979 korte perioden aan de macht. Zijn regering stond, in vergelijking met zijn grootste concurrent en leider van de rechts georiënteerde Partij voor Gerechtigheid (Adalet Partisi) van Süleyman Demirel, positiever ten aanzien van de Palestijnen en de PLO. De tweede stroming die in de jaren zeventig invloedrijker werd, was de islamitisch georiënteerde Heilspartij (Milli Selamet Partisi) van Necmettin Erbakan. Hoewel Erbakan in 1974 en tussen 1975 en 1978 aan regeringscoalities deelnam en voorstander was van sterkere banden met Arabische landen, is zijn invloed op dit proces niet groot geweest. Wel kreeg hij voor elkaar dat bij de zevende topbijeenkomst van de OIC in Istanbul (1976), Turkije zich meer committeerde aan deze organisatie.⁵⁹

⁵⁷ Öke, Mim Kemal, The Palestine question and the Turks. A study in retrospect (1880 – 1980) (Ankara 1987) 45.

⁵⁸ Abadi, Jacob, 'Israel and Turkey: from covert to overt relations', 110.

⁵⁹ Aras, Bülent, Palestinian Israeli peace process and Turkey (New York 1998) 120.

Zie ook: Aykan, Mahmut Bali, 'Turkey and the OIC', 105.

2.5 Conclusie

De periode tussen 1963 en 1979 is, zoals hierboven reeds beschreven, een roerig en tegelijkertijd een belangrijk tijdperk geweest in de Turkse moderne geschiedenis. Het land dat sinds de Tweede Wereldoorlog steeds meer toenadering zocht tot en uiteindelijk een onderdeel werd van het Westen en zijn collectieve veiligheidsorganisatie (NAVO), zette vanwege de Cyprus-kwestie in 1964, vraagtekens bij zijn eenzijdige, pro-Westerse buitenlands beleid. Vooral ten aanzien van het Midden-Oosten, een gebied waar Turkije veiligheids- en economische belangen had, werd het beleid aanzienlijk veranderd. Het voorkomen van fricties met Arabische landen werd de nieuwe strategie. Het Turkse beleid ten aanzien van de regio werd tevens onafhankelijker, flexibeler en veelzijdiger. In de praktijk betekende dit dat de Turken meer dan vroeger de belangen van de Arabische landen inzagen en gingen respecteren. Ze haalden hiermee hun politieke en economische banden met de Arabische landen gedeeltelijk weer aan. Hiernaast gaf het land steeds meer invulling aan zijn lidmaatschap van het OIC.

Onder de koersverandering ten aanzien van het Midden-Oosten viel ook de toenemende politieke steun die Turkije aan Arabische landen en de Palestijnen gaf in de VN. De Turkse steun aan politieke rechten van de Palestijnen kwam echter niet direct na 1964. Tot aan de Zesdaagse Oorlog bleef Turkije, net als een groot deel van de internationale gemeenschap, het Palestijnse vraagstuk zien als een vluchtelingenprobleem. Nadat de politieke aspecten van het vraagstuk na de Zesdaagse Oorlog steeds meer in de VN aan de orde begonnen te komen, sprak Turkije zijn steun uit aan de politieke rechten van de Palestijnen. De pro-Palestijnse koers van Turkije was begonnen en bereikte zijn hoogtepunt in 1975, het jaar waarin de Turken voor de resolutie stemden die het zionisme gelijkstelde aan racisme. De Turkse steun bleef niet alleen bij een positief stemgedrag bij pro-Palestijnse resoluties. Vooral na 1974 schrok Turkije er niet meer voor terug om Israël in de VN sterk te bekritisieren, ondanks de Israël-gezinde standpunten van zijn Westerse bondgenoten.

Hoewel de transformatie van het buitenlands beleid van Turkije ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk in eerste instantie radicaal lijkt, zijn er echter ook aanwijzingen die dit nuanceren. Een belangrijk feit is dat Turkije en Israël, ondanks de steeds kritischer wordende houding van de Turken in de VN en daarbuiten, hun relaties nooit hebben verbroken. Na de Suezoorlog had Turkije zijn ambassadeur in Tel-Aviv als protest weliswaar gedegradeerd tot *chargé d'affaires*, maar dit weerhield beide landen er niet van om waar mogelijk samen te werken. Zelfs toen Turkije in 1975 voor Resolutie 3379 stemde, bleven de economische en militaire betrekkingen tussen hen voortbestaan. Zelfs in de IOC, de organisatie waarin Turkije bij de islamitische landen steun zocht en vond

voor de interventie op Cyprus, bleef het land resoluties/oproepen van de OIC weigeren die alle leden aanspoorden om zijn banden met Israël te verbreken. Steun van Arabische landen werd niet verkregen ten koste van een breuk met Israël. Gezien deze feiten kan dus de conclusie worden getrokken dat Turkije, ondanks zijn steeds pro-Palestijns wordende houding, toch een evenwichtig beleid voerde ten aanzien van het Israëlisch-Palestijnse conflict. De pro-Israëliëse houding in de periode voor 1964 werd enigszins goedge maakt in de periode erna. Palestijnen kregen meer politieke steun en Israël werd bekritiseerd maar niet losgelaten. Deze evenwichtige aanpak van het vraagstuk bracht Turkije dicht bij het Midden-Oosten en de Palestijnen, maar niet bepaald verder van het Westen en Israël.

Hoofdstuk 3

1980 – 1990: moeizame betrekkingen met zowel Israël als de Palestijnen

De jaren tachtig van de twintigste eeuw zijn voor het Midden-Oosten zonder twijfel een roerige periode geweest. De voortdurende spanning tussen Israël en zijn buurlanden, de Iran-Irakoorlog, de Israëlische inval in Libanon in 1982 en de lange burgeroorlog die hierop begon en niet te vergeten de eerste intifada die eind 1987 in de bezette gebieden losbarstte, verzekerden dit gebied van internationale aandacht. Voor Turkije betekenden de tachtiger jaren op maatschappelijk, economisch en politiek terrein zowel rust als onrust. De maatschappelijke en politieke tegenstellingen uit de jaren zeventig hadden in 1980 hun hoogtepunt bereikt. Het geweld tussen linkse en rechtse groeperingen in het land had als gevolg dat er dagelijks aan beide zijden tientallen doden en gewonden vielen. Aan deze situatie kwam abrupt een eind toen het Turkse leger voor de derde keer in de geschiedenis van de relatief jonge republiek op 12 september 1980, ingreep. De militairen, onder leiding van commandant der strijdkrachten Kenan Evren, zetten de regering af en alle politieke partijen werden verboden. In tegenstelling tot de twee voorgaande staatsgrepen (in 1960 en 1971), zou de interventie deze keer vergaande gevolgen hebben voor Turkije. In de eerste twee jaren na de coup werden honderden mensen tot de doodstraf veroordeeld en duizenden andere werden gearresteerd en gevangengenozet. Door de in 1982 aangenomen grondwet werd de invloed van het leger op het landsbestuur bovendien verduurzaamd. Daarnaast werd generaal Kenan Evren in 1982 door het parlement gekozen als de zevende president van Turkije. Deze positie heeft hij bekleed tot 1989. Tot die tijd, maar zeker ook daarna, zou de militaire elite inspraak blijven behouden op het landsbestuur.

3.1 *Turgut Özal en het Midden-Oosten*

De coup had weliswaar het maatschappelijk geweld beëindigd, maar zorgde er tegelijkertijd voor dat de Europese Economische Gemeenschap (EEG) zich distantieerde van Turkije. In de eerste helft van de jaren tachtig waren de politieke en economische betrekkingen tussen de partijen bekoeld met als gevolg dat Turkije naar alternatieve investeringen en afzetmarkten ging zoeken. De Turken vonden deze in het Midden-Oosten. Het feit dat Kenan Evren Westers georiënteerd was, wat onder andere bleek uit de nauwe banden die hij behield met de NAVO en de VS, was voor Europa geen

voldoende reden om de staatsgreep door de vingers te zien. De relaties werden pas geleidelijk aan beter nadat op 6 oktober 1983 de eerste min of meer vrije verkiezingen werden gehouden. De Moederlandpartij (Anavatan Partisi) van Turgut Özal behaalde een verpletterende overwinning (211 van de 400 zetels) op de overige partijen, inclusief de partij die inofficieel gesteund werd door president Evren. Deze verkiezingsuitslag leverde Turgut Özal niet alleen het premierschap op, maar ook de absolute meerderheid in het parlement. Dit vergemakkelijkte op zijn beurt de grote en belangrijke hervormingen die deze staatsman in de jaren tachtig en begin jaren negentig in Turkije zou doorvoeren.

De opkomst van Turgut Özal werd zowel in Turkije als bij zijn Westerse bondgenoten niet door iedereen even enthousiast ontvangen. Vanwege zijn nauwe relaties met de conservatieve/confessionele partijen vreesde men dat Özal de pro-Westerse koers van Turkije zou kunnen veranderen en zich richten op het (Midden-)Oosten. Echter, al snel werd uit de woorden en daden van de nieuwe premier duidelijk dat hij sterk op het Westen gericht was. Zo voerde hij naar Westers voorbeeld talloze economische hervormingen door die niet alleen de Turkse economie maar de gehele samenleving openstelde en integreerde met de mondiale wereld(economie). Ook vroeg Turkije ten tijde van het premierschap van Özal in 1987 voor het eerst het EEG-lidmaatschap aan.

Volgens hoogleraar Bülent Aras was het Turkse beleid ten aanzien van het Palestijns-Israëliësch conflict tijdens de regeringsperiode van Özal (1983 – 1989) niet drastisch verschillend van de perioden ervoor.⁶⁰ Net als zijn voorgangers werd dit beleid gekenmerkt door terughoudendheid.⁶¹ Het Midden-Oostenbeleid van Özal maakte pas na 1989, het jaar waarin hij het presidentschap van Kenan Evren overnam en hiermee de invloed van de militairen op het landsbestuur afnam, een transformatie mee. Terughoudendheid in het Midden-Oosten werd vervangen door een proactieve benadering. Het eerste belangrijke bewijs voor deze beleidsomwenteling zou de Eerste Golfoorlog (1990-1991) worden. Özal stelde zich in deze oorlog pal achter de VS op. Dit bleef echter niet beperkt tot politieke steun. Tijdens de oorlog liet Özal de internationale coalitie gebruik maken van Turkse militaire bases. Dit onderwerp ligt echter buiten het tijdvak van deze scriptie en zal daarom niet verder worden behandeld. Hieronder wordt de houding van Turkije ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk in de jaren tachtig verder uitgewerkt. Wederom gebeurt dit voornamelijk aan de hand van een beschouwing van een aantal belangrijke gebeurtenissen. Vervolgens wordt de Turkse reactie in de VN maar ook daarbuiten beschreven en verklaard.

⁶⁰ Aras, Bülent, Palestinian Israeli peace process and Turkey (New York 1998) 125.

⁶¹ Aykan, Mahmut Bali, 'The Palestinian question in Turkish foreign policy from 1950s to 1990s', 102.

3.2 1980 – 1985: dieptepunt in Turks-Israëlische betrekkingen

De Turkse houding ten aanzien van het Palestijnse conflict bleef in de eerste helft van de jaren tachtig nagenoeg ongewijzigd. Ook in deze periode verklaarden premiers en ministers van tijd tot tijd dat Israëlische terugtrekking uit de bezette gebieden en de erkenning van de legitieme rechten van de Palestijnen, een vereiste was voor de totstandkoming van vrede in het Midden-Oosten.⁶² Opmerkelijk is dat dit beleid werd voortgezet door zowel de legerleiding die na de coup van 1980 aan de macht kwam als door premier Turgut Özal. De pro-Palestijnse koers ging in deze periode gepaard met het dieptepunt dat in de Turks-Israëlische betrekkingen werd bereikt.

3.2.1 Annexatie van Jeruzalem en de Golan Hoogte en de Israëlische inval in Libanon

Hoewel de Turks-Israëlische betrekkingen voor 1980, vanwege binnenlandse en buitenlandse druk die de Turkse regeringen voelden, niet erg intensief waren, bewees de annexatie van Jeruzalem dat het nog slechter kon. Toen Israël in juli 1980 zijn intentie bekendmaakte om Jeruzalem als zijn eeuwige en ondeelbare hoofdstad te verklaren, stuitte dit op grote kritiek van de Arabische/islamitische landen, waaronder Turkije. De diplomatieke vertegenwoordigers van vijftien islamitische landen in Ankara, met de PLO-vertegenwoordiger als hun woordvoerder, bezochten in dezelfde maand nog premier Süleyman Demirel en verzochten hem, alle relaties met Israël te verbreken. Ondanks de grote druk uit Arabische landen en vanuit de Turkse politiek, ging Demirel niet in op deze eis. Het feit dat de Turkse oppositiepartijen om deze reden in september 1980, via een motie van wantrouwen, de Turkse minister van buitenlandse zaken, Hayrettin Erkmen, tot ontslag zouden dwingen, was voor Demirel geen reden om terug te komen op zijn besluit. Wel nam hij andere maatregelen die Israël de boodschap moesten geven dat Turkije de annexatie van Jeruzalem niet goedkeurde. Zo werd eind juli 1980 de Turkse *chargé d'affaires* in Tel Aviv naar Ankara ontboden voor consultaties over de te volgen stappen. In augustus van dat jaar besloot de Demirel-regering ook het Turkse consulaat in Jeruzalem te sluiten. Na de staatsgreep in september gingen de militaire machthebbers een stap verder. Zij verlaagden de diplomatieke betrekkingen met Israël van het niveau van *chargé d'affaires* naar die van tweede secretaris. De officiële reden die het ministerie gaf was het onverzoenlijke beleid dat Israël voerde ten aanzien van het Midden-Oostenconflict en het feit dat het land door middel van een *fait accompli* de

⁶² Bölükbaşı, Süha, 'Behind the Turkish-Israeli Alliance', 28.

legale status van Jeruzalem probeerde te veranderen.⁶³ Gezien de economische en financiële moeilijke tijden die Turkije begin jaren tachtig meemaakte en het groeiende belang van het Midden-Oosten voor de Turkse export en import van (goedkopere) olie, ligt het voor de hand om de Turkse reactie op de annexatie van Jeruzalem met economische argumenten te verklaren. In de periode tussen 1979 en 1981 had Turkije namelijk de grootste moeite om voldoende harde valuta te vinden om de geïmporteerde olie te kunnen betalen en vroeg het daarop zijn Arabische buurlanden concessies te doen wat betreft de olieprijs. Tevens zocht het land mogelijkheden om de export naar de Arabische landen te vergroten. Turkije kreeg de olie waar het om vroeg en de export naar het Midden-Oosten steeg van 2.3 miljard dollar in 1978 naar 5.7 miljard dollar in 1982 (44% van de gehele Turkse export). Hoewel economische argumenten waarschijnlijk een rol hebben gespeeld, zou het volgens Aykan onjuist zijn om het Turkse besluit van december 1980 geheel te wijten aan dit domein van de Turks-Arabische relaties. Volgens hem wilden de Turken, als een lid van de Organisatie van de Islamitische Conferentie, solidariteit tonen door de Arabieren te steunen. Deze steun moet daarom niet uitsluitend gezien worden als een Turkse concessie aan de Arabische landen.⁶⁴ Een ander argument is het feit dat de Turkse steun aan de Arabieren/Palestijnen niet in 1980 begon maar terugging tot de jaren zestig.

De annexatie van Jeruzalem was niet de enige gebeurtenis die de Turks-Israëlische betrekkingen negatief zou beïnvloeden. Een jaar na Jeruzalem, ging Israël op 14 december 1981 over tot de annexatie van de Golan Hoogte. Ook deze actie werd sterk veroordeeld door de Arabische landen. Bovendien nam de Veiligheidsraad op 17 december 1981 Resolutie 497 waarin de Israëlische actie als "null and void and without international legal effect" werd bestempeld en het land werd opgeroepen om zijn beslissing terug te draaien.⁶⁵ Op dezelfde dag werd in de Algemene Vergadering Resolutie 36/226 (A-B) goedgekeurd. In deel B van deze resolutie verklaarde de Algemene Vergadering, net als de Veiligheidsraad, de annexatiebeslissing van Israël onwettig en niet geldig. Dit gedeelte van de resolutie kreeg steun van maar liefst 121 landen, waaronder van Turkije, terwijl twee landen tegen stemden. Vanwege de controversiële inhoud kreeg deel A echter minder steun. Terwijl 92 landen voor de resolutie stemden waren er 16 tegenstemmers en 28 landen onthielden zich van stemming. In dit gedeelte van de resolutie werd Israël onder andere veroordeeld voor

⁶³ Aykan, Mahmut Bali, 'The Palestinian question in Turkish foreign policy from 1950s to 1990s', 101.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ S/RES/497.

het bezetten van Palestijnse en andere Arabische gebieden (inclusief Jeruzalem en de Golan Hoogte) en voor het gebruik van geweld tegen Palestijnen en Libanon. Daarnaast werd nogmaals verklaard dat het Palestijnse vraagstuk de kern was van het Midden-Oostenconflict en dat duurzame vrede niet gerealiseerd kon worden zonder dat de Palestijnen hun legitieme nationale rechten konden uitoefenen. Ook werd een oproep gedaan aan landen om geen militaire, economische en financiële middelen aan Israël te leveren die het agressieve optreden van dit land tegenover de Palestijnen en andere Arabische staten in de hand kon werken. Turkije stemde ook met dit rijk aan veroordelingen gevulde gedeelte van Resolutie 36/226 in, maar maakte wel een voorbehoud op paragraaf twaalf.⁶⁶ Deze paragraaf had namelijk direct betrekking op de Verenigde Staten en noemde het land zelfs bij naam. De resolutie beschouwde de strategische samenwerkingsovereenkomst tussen de VS en Israël, ondertekend op 30 november 1981, als iets dat Israël aanmoedigde om door te gaan met zijn agressieve en expansionistische beleid in bezette Palestijnse en Arabische gebieden.⁶⁷ Voor Turkije zou Resolutie 36/226 niet de laatste keer zijn dat het land vanwege kritische uitlatingen over de VS, voorbehouden zou maken op resoluties. Sterker nog, harde kritiek op de VS en extreme maatregelen tegen Israël waren voor Turkije de reden om zich op 5 februari 1982 bij Resolutie ES 9/1⁶⁸ van stemming te onthouden. Met deze resolutie veroordeelde de Algemene Vergadering de annexatie van de Golan Hoogte. Voordat er werd gestemd, gaf de Turkse vertegenwoordiger in de VN, Coşkun Ali Kirca, een korte uitleg over het Turkse standpunt ten aanzien van de Golan Hoogte en het Palestijnse vraagstuk in het algemeen. Kort samengevat vermeldde hij in zijn toespraak dat Turkije de annexatie altijd heeft veroordeeld en als onwettelijk heeft beschouwd. Daarnaast benadrukte hij dat de Palestijnse rechten erkend dienden te worden en de PLO bij vredesonderhandelingen betrokken moest worden.⁶⁹ Ondanks deze toespraak onthield Turkije zich echter op 5 februari van stemming. Door middel van een andere toespraak op 8 februari, waarin Kirca wederom Israël sterk bekritiseerde om zijn beleid, legde hij uit waarom zijn land zich van stemming had onthouden. In een operationele paragraaf werd de VS namelijk bekritiseerd omdat het land de Veiligheidsraad belemmerde om

⁶⁶ Yearbook of the United Nations 1981, 259.

<http://unyearbook.un.org/unyearbook.html?name=1981index.html> (geraadpleegd op 24 februari 2011).

⁶⁷ A/RES/36/226 (A-B).

⁶⁸ A/RES/ES 9/1.

⁶⁹ UN General Assembly, 9th Emergency Special Session, Provisional Verbatim Records of the 9th Meeting, 4 February 1982.

passende maatregelen tegen Israël te nemen. Daarnaast had Turkije moeite met het feit dat de resolutie Israël bestempelde als "not a peace-loving Member State" en bovendien de VN en lidstaten opriep om alle banden met dit land te verbreken. De Turkse ambassadeur beëindigde zijn toespraak met de zinnen:

*"Our abstention is not aimed in any way at the elements of the resolution which are specifically related to Israel's decision on the Golan Heights. We would certainly have voted in favour of this resolution had those elements to which we have made particular reference been excluded from the text. Even though it abstained in the vote, Turkey will not fail to do its best to be guided by the over-all thrust of the resolution by constantly evaluating its other provisions in the context of the objectives and framework of its general foreign policy and in particular its well-known policies in the Middle East."*⁷⁰

Pro-Palestijnse/Arabische resoluties kregen dus in de VN over het algemeen de volle steun van Turkije. Resoluties waarin het handelen van de VS werd bekritiseerd en de VN-lidstaten werden opgeroepen om extreme maatregelen tegen Israël te nemen (beëindigen van alle diplomatieke betrekkingen bijvoorbeeld), kregen ook de Turkse steun, maar er werden wel steeds een of meerdere voorbehouden gemaakt. Een aantal voorbeelden van deze resoluties zijn ES 7/4⁷¹, 37/123 (A)⁷², 42/209 (B-C)⁷³. Bij de behandeling van Resolutie 42/209 (B) koos Turkije bij de tiende operationele paragraaf ervoor om zich van stemming te onthouden. In deze paragraaf werd de VS wederom bekritiseerd vanwege de strategische samenwerkingsovereenkomst die het land had afgesloten met Israël.

Naast de annexaties van Jeruzalem en de Golan Hoogte was de Israëlische invasie in Libanon (6 juni 1982) een van de belangrijke gebeurtenissen die verhinderden dat Turkije en Israël hun betrekkingen konden intensiveren. De invasie werd door Turkije

⁷⁰ UN General Assembly, 9th Emergency Special Session, Provisional Verbatim Records of the 12th Meeting, 8 February 1982.

⁷¹ United Nations General Assembly, Resolution ES 7/4, 28 Apr. 1982 (resolutie veroordeelde Israël voor o.a. het bezetten van Palestijns grondgebied (inclusief Jeruzalem) en riep lidstaten op om betrekkingen met dit land te verbreken).

⁷² United Nations General Assembly, Resolution 37/123 (A), 16. Dec. 1982 (resolutie veroordeelde Israël voor o.a. het bezetten van de Golan Hoogte en Jeruzalem en riep lidstaten op om het land te isoleren) .

⁷³ United Nations General Assembly, Resolution 42/209 (B-C), 11 Dec. 1987 (resolutie veroordeelde Israël voor o.a. het bezetten van Arabisch grondgebied en agressie tegen de Palestijnen/Arabieren. Daarnaast werd de VS veroordeeld voor zijn samenwerking met Israël) .

zowel in de VN als daarbuiten sterk veroordeeld. In het zevende spoedberaad op 25 juni 1982 sprak de Turkse ambassadeur bij de VN, Coşkun Ali Kırca, zijn afkeuring over de invasie uit met de volgende bewoordingen:

“The tragedy of Lebanon continues to unfold while a remorseless Israel, in flagrant and defiant violation of the principles of the United Nations Charter, is relentlessly pursuing its policy of total aggression against the Arab Palestinian people and the people of Lebanon. The situation in Lebanon, particularly in Beirut, is intolerable and the suffering of innocent people is intense and overwhelming. Israel, by its aggression against Lebanon, has brought tension in the Middle East to a new high and the danger of further escalation in both the level and the scope of conflict is very real and frighteningly imminent. The invasion of Lebanon and its continued occupation by Israel cannot be permitted to last any longer. Equally, the ruthless and indiscriminate attacks on the Arab Palestinian people by Israel is absolutely intolerable and Israel must immediately put an end to its blind policy of force”⁷⁴

Uit het citaat blijkt duidelijk dat Turkije Israël verantwoordelijk hield voor de invasie. Even belangrijk is dat Turkije, ondanks dat het een van de weinige islamitische landen was die relaties had met Israël, er niet voor terugdeinsde om Israël in een internationaal forum als de VN op een harde toon te bekritisieren. Een ander opmerkelijk punt in de toespraak van Kırca was dat de ambassadeur van mening was dat de (verbetering van de) situatie in Libanon niet afhankelijk moest worden gemaakt van het Palestijnse vraagstuk.

“Needless to say, there exists an intimate connection - indeed a relationship of cause and effect - between the present situation in Lebanon and the question of Palestine. The facts speak for themselves. However, we must exercise the utmost care to make sure that we do not confuse the situation in Lebanon with the question of Palestine. These two issues, while interrelated, are ultimately separate and independent questions and confusing them would be detrimental to both Lebanon and the Arab Palestinian people. To put it in no uncertain terms, the restoration of the sovereignty and territorial integrity of Lebanon cannot be made conditional on the settlement of the Palestinian question and vice versa.”⁷⁵

Gezien de grote waarde die Turkije hechtte aan een stabiel Midden-Oosten en het feit

⁷⁴ UN General Assembly, 7th Emergency Special Session, Provisional Verbatim Records of the 21st Meeting, 25 June 1982.

⁷⁵ Ibidem.

dat het Palestijnse vraagstuk een decennia-oud en zeer ingewikkeld probleem was geworden waar een snelle oplossing door niemand werd verwacht, is de bovenstaande opmerking van Kırca een bewijs voor de realistische opstelling die de Turken hadden ten aanzien van de situatie in Libanon.

3.3 1985 – 1990: pro-Palestijnse koers en toenadering tot Israël

De belangrijkste verandering in het Turkse beleid ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk in de tweede helft van de jaren tachtig was de voorzichtige toenadering tot Israël. Hoewel Turkije het niet graag openlijk toegaf was deze toenadering op politieke, diplomatieke, economische en militaire terreinen goed zichtbaar. Zo stelde Israël in 1985 een hoge diplomaat, Yehuda Millo, als *charge d'affaires* aan in Ankara. Daarop verhoogde Turkije het niveau van zijn vertegenwoordiging in Tel-Aviv van tweede secretaris naar *charge d'affaires*. De Turkse diplomaat die naar Tel-Aviv vertrok was Ekrem Güvendiren, een senior diplomaat op ambassadeursniveau. De diplomatieke betrekkingen werden dus in 1986 hersteld tot het niveau van voor 1980. In 1987 ontmoetten de ministers van buitenlandse zaken van de twee landen elkaar zelfs tijdens een bijeenkomst van de Algemene Vergadering. Ook was er sprake van een verbetering op het gebied van militaire betrekkingen. Er waren geruchten over uitwisseling van inlichtingen tussen Israël en Turkije.⁷⁶ Op economisch gebied stelde de handel met Israël, in vergelijking met Arabische landen, niet veel voor. Echter na 1985 was er ook op dit terrein en voornamelijk op het gebied van toerisme, een verbetering waarneembaar. Deze opleving van de Turks-Israëlische relaties zou echter ernstig worden vertraagd door het uitbreken van de eerste intifada eind 1987. De volgende opleving zou tot 1991, het jaar waarin de Turkse vertegenwoordiging in Tel-Aviv de status van een ambassade kreeg, op zich laten wachten. In hetzelfde jaar begon het vredesproces en werd de verdere versterking van Turks-Israëlische betrekkingen, zowel binnen Turkije als daarbuiten, meer geaccepteerd.

Het feit dat na 1985 Israël en Turkije toenadering tot elkaar zochten was niet toevallig. De redenen hiervoor waren voornamelijk politiek, militair en economisch van aard. De resultaten van de pro-Arabische koers waren voor Turkije teleurstellend geweest. De

⁷⁶ Altunışık, Meliha, 'The Turkish-Israeli *rapprochement* in the post-Cold War era', Middle Eastern Studies 36 (2000) 172-191, aldaar 174.

Arabische steun voor Turkse problemen op het internationale vlak en vooral aangaande de Cyprus-kwestie, was minder groot dan de Turken graag hadden gewild. Hetzelfde gebrek aan Arabische steun werd gevoeld toen in 1987 het communistische bewind in Bulgarije besloot om tienduizenden Turkse Bulgaren naar Turkije uit te zetten. Daarnaast bleef de verdeling van het water van de rivieren Tigris en Eufraat tussen Turkije en zijn burens Syrië en Irak voor onenigheid en politieke spanning zorgen. Op economisch terrein had de pro-Arabische koers meer voordelen opgeleverd. Echter, in de tweede helft van de jaren tachtig daalde het aandeel van de handel met het Midden-Oosten in totale economie van Turkije. Verbeterde relaties met de EEG zorgden ervoor dat Europa de grootste handelspartner werd. Ook speelden militaire argumenten een rol. Vanaf 1984 kreeg Turkije te maken met de PKK, een Koerdische separatistische beweging die een gewapend verzet begon in het Zuid-Oosten van het land. De trainingskampen van de PKK bevonden zich in Irak, Iran en Syrië. De leider Abdullah Öcalan verbleef in Syrië en genoot de bescherming van de regering. Daarnaast liet Syrië toe dat in de trainingskampen (van o.a. Palestijnse groeperingen) in de Bekaa vallei militanten van de Armeense terroristische organisatie ASALA werden getraind. Zij pleegden zowel in Turkije als daarbuiten aanslagen. In het buitenland waren vooral de Turkse diplomaten doelwit van deze organisatie. Deze feiten vergrootten het Turkse wantrouwen tegenover zijn Arabische burens en de PLO. Gezien de capaciteit van het Israëlische militaire apparaat en de inlichtingendiensten en de bereidheid om Turkije te helpen bij het bestrijden van deze groeperingen, maakte van Israël een interessante partner in het Midden-Oosten. Zeker toen ook de Joodse lobby in de VS eind jaren tachtig bewees dat het zijn invloed kon gebruiken om Turkije te steunen tegen de Armeense en Griekse lobbies.⁷⁷

De vraag of de (voorzichtige) toenadering van Turkije tot Israël ook tot uiting kwam in het (stem)gedrag van de Turken in de VN, wordt hieronder beantwoord.

3.3.1 De eerste intifada, de Palestijnse staat en de pogingen tot internationale delegitimering van Israël

Het begin van de eerste intifada eind 1987 zorgde ervoor dat de voorzichtige toenadering tussen Turkije en Israël geen vervolg kreeg. Deze voorzichtige toenadering was voor de Turken bovendien geen reden om in de VN een meer pro-Israëlische houding aan te nemen. Ook na 1985 bleven zij alle pro-Palestijnse/Arabische resoluties

⁷⁷ Özcan, Harmonizing foreign policy, 113.

steunen. Zo legde de Turkse regering gedurende de intifada regelmatig verklaringen af waarmee Israël beschuldigd werd van het schenden van de mensenrechten in de Palestijnse gebieden.⁷⁸ Daarnaast konden VN-resoluties als 43/21⁷⁹, 44/2⁸⁰, 45/69⁸¹, die het Israëlische handelen/geweld tijdens de intifada veroordeelden, op de Turkse steun rekenen.

De continuïteit in het Turkse beleid was ook te zien in de snelle erkenning van de Palestijnse staat die op 15 november 1988 werd uitgeroepen. De Turken erkenden de staat slechts zes uur nadat deze in Algiers was uitgeroepen. Op een vergelijkbare manier werd het besluit van de PLO om terrorisme af te zweren en alle sinds 1947 aangenomen VN-resoluties over het Palestijnse vraagstuk (inclusief de welbekende Resolutie 242) en het bestaansrecht van Israël te erkennen, door Turkije toegejuicht. Het nieuwe standpunt van de PLO kwam overeen met de positie die Turkije sinds 1949 had ten aanzien van Israël. In tegenstelling tot de Arabische landen hadden de Turken namelijk de staat Israël en diens VN-lidmaatschap wel erkend en waren ze van mening dat ieder land in het Midden-Oosten, met inbegrip van Israël, het recht had om binnen erkende en veilige grenzen te leven. Om deze redenen hadden de Turkse regeringen de pogingen van Arabische staten om Israël internationaal te delegitimeren nooit gesteund. Bovendien weigerden ze de betrekkingen met Israël te verbreken. Ook in de VN probeerden de Arabieren Israël te delegitimeren. Elk jaar trachtten zij via resoluties de goedkeuring van de geloofsbrieven die Israël bij de VN indiende, tegen te houden. De tegen-resoluties die de Scandinavische landen indienden om de Arabische pogingen nietig te verklaren, werden door de Turken gesteund. Zij stemden weliswaar niet voor de Scandinavische resoluties, maar onthielden zich telkens van stemming.⁸² Gezien de pro-Palestijnse houding van Turkije in de VN kan deze onthouding als steun aan Israël worden geïnterpreteerd.

De regering van premier Turgut Özal vond de nieuwe weg die de PLO had ingeslagen een belangrijke stap in de richting van een blijvende vrede in het Midden-Oosten. De Turkse vertegenwoordiger bij de VN, Ercüment Yavuzalp, vatte het standpunt van zijn land over

⁷⁸ Bölükbaşı, Süha, 'Behind the Turkish-Israeli Alliance', 230.

⁷⁹ A/RES/43/21.

⁸⁰ A/RES/44/2.

⁸¹ A/RES/45/69.

⁸² Dinstein, Yoram en Mala Tabory (ed.), Israel yearbook on human rights 1988 (Dordrecht 1989) 209.

deze belangrijke beslissingen samen in zijn speech in de Algemene Vergadering op 15 december 1988. Hij sprak de Algemene Vergadering toe naar aanleiding van de historische toespraak die Yasser Arafat twee dagen eerder op 13 december 1988 in de Algemene Vergadering had gehouden. De Turkse vertegenwoordiger noemde de houding van de PLO realistisch en constructief en wees er tegelijkertijd op dat ook Israël de stappen moest zetten die men van dit land verwachtte:

“With this understanding, we have also welcomed the recent constructive decisions taken by the PLO leadership to accept Security Council resolutions 242 (1967) and 338 (1973) and to reject terrorism. We regard these bold decisions, which also meet the requirements of the international community, as a clear expression of the desire of the Palestinians to live side by side with Israel in peace. That is why Turkey has found the recent decisions of the Palestinians, including the one to establish an independent state of their own, worth encouraging. Turkey believes that for the realistic and constructive attitude taken by the PLO to be meaningful, it is equally important for Israel to take the steps expected of it by the international community and respond to the Palestinians in the same spirit. For that matter, it is the responsibility of all concerned to assess positively the opportunity created by the recent developments – including Mr. Arafat's positive statement in this forum on Tuesday and his further elaboration at the press conference yesterday - and do their share in this regard so that a new dynamism can be injected into the peace process with a view to achieving a just and lasting peace in the region.”⁸³

Opmerkelijk was ook dat Yavuzalp in zijn toespraak aangaf dat Turkije, gezien zijn historische banden met de regio en de goede betrekkingen met de betrokken partijen, een rol zou kunnen spelen bij het tot stand brengen van vrede, indien de partijen dit op prijs zouden stellen. Op het eerste gezicht leek het erop dat Turkije zijn diensten als bemiddelaar aanbood. Dit zou, gezien de veilige afstand die de Turkse regeringen normaal gezien (inclusief die van Turgut Özal) ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk bewaarden, een belangrijke verandering in het buitenlands beleid inhouden. Echter, volgens hoogleraar Mahmut Bali Aykan was premier Turgut Özal, net als zijn voorgangers, bereid zich in te zetten voor de vrede, maar zag ook hij af van een bemiddelaarsrol voor Turkije.⁸⁴ In zijn toespraak herhaalde Yavuzalp ook de Turkse

⁸³ UN General Assembly Provisional Verbatim Records of the 81st Plenary Meeting, 15 December 1988 (A/43/PV.81).

⁸⁴ Aykan, Mahmut Bali, 'The Palestinian question in Turkish foreign policy from 1950s to 1990s', 103.

steun aan een internationale vredesconferentie waarmee alle partijen zouden instemmen. Overigens was deze mening van Turkije niet nieuw. Vanaf het begin van de jaren tachtig hadden de Turken voor alle resoluties gestemd die opriepen tot een dergelijke vredesconferentie.

3.3.2 Betrekkingen tussen de PLO en Turkije na 1988

De snelle Turkse erkenning van de Palestijnse staat betekende bij lange na niet dat ook de betrekkingen tussen de PLO en Turkije in de praktijk probleemloos zouden zijn. Zo gaf Turkije pas eind 1991 toestemming om de status van de Palestijnse vertegenwoordiging in Ankara te verhogen naar het niveau van een ambassade. Het feit dat de PLO tijdens de Eerste Golfoorlog de kant van Saddam Hoessein koos, was voor de Turken een van de belangrijke redenen om zich voorzichtig op te stellen als het ging om diplomatieke betrekkingen met deze organisatie. Deze houding werd de PLO erg kwalijk genomen omdat Turkije Saddam Hoessein als een bedreiging ervoer en onder leiding van president Turgut Özal politieke en logistieke steun had verleend aan de bevrijding van Koeweit. Daarnaast had Yasser Arafat uitspraken gedaan waarin hij parallellen trok met de Turkse interventie op Cyprus in 1974 en de Irakese bezetting van Koeweit.⁸⁵ Een belangrijk gegeven in de Turks-Palestijnse diplomatieke betrekkingen was dat de Palestijnen in dezelfde periode als Israël (december 1991) de toestemming kregen om de status van hun vertegenwoordiging in Ankara op te waarderen tot het niveau van ambassade. Het jaar 1991 is van belang omdat dit het jaar was waarin het vredesproces tussen de Palestijnen en Israël begon. Hierdoor werden Turks-Israëlische betrekkingen in Turkije en daarbuiten meer geaccepteerd. Het feit dat de toestemming om een ambassade te openen voor beide partijen in dezelfde periode werd gegeven, paste in de evenwichtspolitiek die de Turken ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk al decennialang hadden gevoerd. Turkije dat begin jaren negentig genoeg redenen had om zijn banden met Israël te verstevigen, kon deze stap makkelijker nemen door tegelijkertijd de Palestijnen tegemoet te komen.

⁸⁵ Aykan, Mahmut Bali, 'The Palestinian question in Turkish foreign policy from 1950s to 1990s', 105.

3.4 Conclusie

Het Turks buitenlands beleid ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk lijkt tussen 1980 en 1990 relatief weinig te zijn beïnvloed door de belangrijke interne veranderingen die Turkije in deze periode heeft doorgemaakt. Noch de coup die in 1980 plaatsvond en het politieke landschap drastisch veranderde, noch de sterk Westersgerichte premier (en later president) Turgut Özal, heeft de duidelijke pro-Palestijnse houding van de Turken in de VN drastisch doen veranderen. Zowel in de eerste helft als in de tweede helft van de jaren tachtig heeft Turkije bijna alle pro-Palestijnse resoluties gesteund en regelmatig Israël veroordeeld voor het bezetten en annexeren van Palestijnse/Arabische gebieden, het schenden van mensenrechten of het gebruik van geweld tegen de Palestijnen. Aan de andere kant bleven de Turken de staat Israël erkennen en gingen zij niet in op de verzoeken van Arabische landen om alle betrekkingen met dit land te verbreken. Sterker nog, Turkije stemde zelfs tegen resoluties die Israël probeerden te delegitimeren. Dit was de zogenoemde evenwichtspolitiek die Turkije al een lange tijd voerde ten aanzien van het Israëlijsch-Palestijns conflict. De Palestijnen werden in de VN en daarbuiten politiek sterk gesteund, maar dit ging niet ten koste van de legitieme status van Israël die door Turkije sinds 1949 werd erkend. Een bewijs voor het bestaan van deze evenwichtspolitiek was de snelle erkenning van de Palestijnse staat in 1988. Ondanks dat de erkenning binnen zes uur plaatsvond, verleenden de Turken pas eind 1991 de status van ambassade aan de Palestijnse vertegenwoordiging in Ankara. Dit gebeurde tegelijk met de opwaardering van de Israëlijsche vertegenwoordiging tot ambassade.

Een verschil met de periode voor 1980 was dat Turkije in de tweede helft van de jaren tachtig voorzichtig toenadering zocht tot Israël. Het feit dat de Turks-Arabische relaties in deze periode gespannen waren, was voor Turkije een van de redenen om zijn banden met Israël te verstevigen. Dat Egypte als een Arabisch land de Camp David-akkoorden had gesloten, maakte het voor Turkije makkelijker om deze stap te nemen. De betrekkingen en besprekingen met Israël hoefden hierdoor minder aan het gezicht te worden onttrokken. Hoewel de Turks-Israëlijsche toenadering met het begin van de eerste intifada snel weer wegebde, zou Turkije na 1991, het jaar waarin het vredesproces in gang werd gezet, zijn relaties met Israël wederom proberen te versterken. De evenwichtspolitiek bood de Turken de gelegenheid om de 'ruimte' die bestond tussen de politieke steun aan de Palestijnen in nationale en internationale fora en de erkenning van de legitimiteit van Israël, pragmatisch in te vullen. Sinds 1945 hebben zij deze ruimte dan ook op verschillende, zowel succesvolle als niet succesvolle manieren, ingevuld.

Conclusie

In de drie hoofdstukken hiervoor is de houding van Turkije in de VN ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk tussen 1947 en 1990 uitvoerig behandeld. Tussen deze jaren werden drie perioden onderscheiden waarin het Turkse standpunt verschillende kenmerken heeft getoond. In dit gedeelte van de scriptie wordt echter getracht conclusies te trekken die betrekking hebben op de gehele periode tussen 1947 en 1990.

De titel van afstudeerscriptie is "Evenwichtspolitiek en pragmatisme". Met deze twee begrippen kan de Turkse houding ten aanzien van het Palestijnse vraagstuk in het kort worden beschreven. Het aspect van de evenwichtspolitiek is duidelijk in alle stadia van het Turkse beleid aanwezig. Het land was tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en midden jaren zestig, mede vanwege de angst voor de Sovjet-Unie, sterk op het Westen gericht. De Turken zagen in Israël een sterke Westerse bondgenoot die nodig was om het communisme uit het Midden-Oosten te houden. In dezelfde periode en weer met de motivatie om de Sovjet-invloed in het Midden-Oosten te beperken, probeerde Turkije allianties met Arabische/islamitische landen te vormen. Zoals eerder al vermeld hadden deze pogingen vaak een averechts effect en werd Turkije als bondgenoot van het Westen en de relaties met Israël, door de Arabische landen veroordeeld. Turkije probeerde een balans te vinden in zijn relaties met/steun aan Israël en betrekkingen met de Arabische landen. In de periode voor 1964 werd deze evenwichtspolitiek gevoerd maar men faalde. De Turken bleven ook na 1964 zoeken naar een evenwicht. Vanaf de Zesdaagse Oorlog zouden de Turken een duidelijk pro-Palestijns standpunt innemen, zowel in de VN als daarbuiten. Tot aan de jaren negentig (en daarna eigenlijk ook) zouden ze bijna alle pro-Palestijnse resoluties steunen, inclusief de resoluties waarin Israël sterk werd veroordeeld. Echter de transformatie in het Turkse beleid bleef het element van de evenwichtspolitiek behouden. De Turkse regeringen gingen heel ver met kritiek leveren op Israël en stemden zelfs voor resoluties die racisme gelijkstelden met Zionisme. Ondanks deze houding bleven zij echter Israël erkennen, gingen ze niet in op de eis van Arabische landen om alle betrekkingen met dit land te beëindigen en deden ze niet mee aan de Arabische pogingen om Israël internationaal te delegitimeren. Zelfs niet in de tweede helft van de jaren tachtig toen Turkije economisch en politiek gezien zijn dieptepunt had bereikt.

De 'ruimte' die overbleef tussen minimale steun aan Israël (de Turken erkenden het bestaan van het land en verbraken hun relaties niet) en bijna volledige steun aan de Palestijnen in de VN, vulde Turkije op een pragmatische wijze in. Als het de Turken uitkwam om Israël sterk te bekritisieren of het niveau van betrekkingen te verlagen, dan

werd dit zonder veel moeite ook gedaan. Aan de andere kant kon Turkije zo nu en dan kiezen om bij een anti-Israëlische resolutie zich te onthouden van stemming als bijvoorbeeld Israël of de Joodse lobby Turkse economische, politieke dan wel militaire belangen kon behartigen. Sterker nog, belangrijke veranderingen in het Turkse standpunt in het Israëlisch-Arabisch conflict, waren voornamelijk gebaseerd op de internationale steun die Turkije probeerde te vergaren. Voor 1964 speelde de angst voor het communisme een rol waardoor de Midden-Oostenpolitiek vanuit deze bril werd gezien. De herijking van het Turkse Midden-Oostenbeleid in 1964 werd tevens veroorzaakt door een internationaal probleem dat de Turken hadden. Om meer steun voor de Cyprus-kwestie te krijgen, werd o.a. tot Arabische landen toenadering gezocht en deels gevonden. Vanaf de jaren zeventig werd het belang van economische betrekkingen met deze landen steeds belangrijker. Gezien deze feiten is het niet verwonderlijk dat de Turkse steun aan de Palestijnse zaak in de VN en daarbuiten na 1964 is toegenomen.

De bewering dat het Turkse beleid volledig werd bepaald door de evenwichtspolitiek en pragmatisme is onjuist. Ideologische argumenten zijn zeker ook aanwezig. Zo is Turkije (natuurlijk ook deels uit eigenbelang) altijd een groot voorstander geweest van een vreedzaam en stabiel Midden-Oosten. Israël werd vaak veroordeeld omdat het met zijn beleid juist deze stabiliteit zou aantasten. De Turken hielden zich afzijdig van alle oorlogen tussen Israël en de Arabieren en boden geen van beide partijen militaire of economische hulp aan. Daarnaast liet Turkije zich in de VN regelmatig uit over het belang van vrede tussen Israël en de Palestijnen. Oproepen voor (internationale) vredesbesprekingen kregen doorgaans de steun van de Turkse regeringen. Al met al is de periode tussen 1947 en 1990 een tijd geweest waarin Turkije op stabiliteit in het Midden-Oosten heeft gehoopt en zijn bescheiden bijdrage hieraan heeft geleverd. Hierbij weerhielden de Turken zich, net als ieder ander land, er niet van om ook de eigen belangen te behartigen. In een moeilijk gebied als het Midden-Oosten zijn ze hier redelijk goed in geslaagd.

Bronnen

UN General Assembly, Official Records of the First Special Session, 7 May 1947 (A/C.1/PV.48).

UN General Assembly, Verbatim Records of the 186th Plenary Meeting, 11 December 1948 (A/PV.186).

UN General Assembly, Official Records of the 1532nd Plenary Meeting, 22 June 1967.

UN General Assembly, Official Records of the 2292nd Plenary Meeting, 20 November 1974 (A/PV.2292).

UN, General Assembly, CREIPP, Historical background of the question of Palestine in the United Nations 1945 - 1975, A/AC.183/L.3, 11. March 1976.

UN General Assembly, 9th Emergency Special Session, Provisional Verbatim Records of the 9th Meeting, 4 February 1982 (A/ES-9/PV.9).

UN General Assembly, 9th Emergency Special Session, Provisional Verbatim Records of the 12th Meeting, 8 February 1982 (A/ES-9/PV.12).

UN General Assembly, 7th Emergency Special Session, Provisional Verbatim Records of the 21st Meeting, 25 June 1982 (A/ES-7/PV.21).

UN General Assembly, Provisional Verbatim Records of the 81st Plenary Meeting, 15 December 1988 (A/43/PV.81).

Letter to [Turkish] prime minister İnönü from [U.S.] president Johnson, 5 Jun. 1964.

<http://cyprus-dispute.org/materials/johnsonletter.html> (geraadpleegd: 4 februari 2011).

Yearbook of the United Nations 1965.

Yearbook of the United Nations 1981.

Resoluties

UN General Assembly, Resolution A/776, 7 Dec. 1948.

UN General Assembly, Resolution 194 (III), 11 Dec. 1948.

UN General Assembly, Resolution 2535 (XXIV), 10 Dec. 1969.

UN General Assembly, Resolution 2649(XXV), 30 Nov. 1970.

UN General Assembly, Resolution 2787 (XXVI), 6 Dec. 1971.

UN General Assembly, Resolution 3210 (XXIX), 14 Oct. 1974.

UN General Assembly, Resolution 3237 (XXIX), 22 Nov. 1974.

UN General Assembly, Resolution 3236 (XXIX), 22 Nov. 1974.

UN General Assembly, Resolution 3379 (XXX), 10 Nov. 1975.

UN General Assembly, Resolution 34/65 (B), 29 Nov. 1979.

UN Security Council, Resolution 497, 17 Dec. 1981.

UN General Assembly, Resolution 36/226 (A-B), 17 Dec. 1981.

UN General Assembly, Resolution ES-9/1, 5 Feb. 1982.

UN General Assembly, Resolution ES 7/4, 28 Apr. 1982.

UN General Assembly, Resolution 37/123 (A), 16. Dec. 1982.

UN General Assembly, Resolution 42/209 (B-C), 11 Dec. 1987.

UN General Assembly, Resolution 43/21, 3 Nov. 1988.

UN General Assembly, Resolution 44/2, 6 Oct. 1989.

UN General Assembly, Resolution 45/69, 6 Dec. 1990.

Literatuurlijst

Abadi, Jacob, 'Israel and Turkey: from covert to overt relations', Journal of Conflict Studies 15 (1995) 104-128.

Altunışık, Meliha, 'The Turkish-Israeli *rapprochement* in the post-Cold War era', Middle Eastern Studies 36 (2000) 172-191.

Aral, Berdal, 'Fifty years on: Turkey's voting orientation at the UN General Assembly, 1948-97', Middle Eastern Studies 40 (2004) 137-160.

Aras, Bülent, Palestinian Israeli peace process and Turkey (New York 1998).

Aydın, Mustafa, 'Determinants of Turkish foreign policy: changing patterns and conjunctures during the Cold War', Middle Eastern Studies 36 (2000) 103-139.

Aykan, Mahmut Bali, 'Turkey and the OIC', Milletlerarası münasebetler Türk yılığı 1993 (Ankara 1997) 101-131.

Aykan, Mahmut Bali, 'The Palestinian question in Turkish foreign policy from the 1950s to the 1990s', International Journal of Middle East Studies 25 (1993) 91-110.

Bölükbaşı, Süha, 'Behind Turkish-Israeli alliance: A Turkish view', Journal of Palestine Studies 19 (1999) 21-35.

Bölükbaşı, Süha, 'The Cyprus dispute and the United Nations: peaceful non-settlement between 1954 - 1996', International Journal of Middle East Studies 30 (1998) 411-434.

Duman, Sabit, 'Ortadoğu krizleri ve Türkiye' (Middle Eastern crises and Turkey), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi 35-36 (2005) 313-332.

Dinstein, Yoram en Mala Tabory (ed.), Israel yearbook on human rights 1988 (Dordrecht 1989).

Ertem, Barış, 'Türkiye üzerindeki Sovyet talepleri ve Türk-Sovyet ilişkileri (1939-1947)' [Soviet demands on Turkey and Turkish-Soviet relations (1939-1947)], Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 3 (2010) 252-273.

Gönlübol, Mehmet, Turkish participation in the United Nations 1945 – 1954 (Ankara 1963).

Karpat, Kemal H., Turkey's foreign policy in transition (Leiden 1975).

Öke, Mim Kemal, The Palestine question and the Turks. A study in retrospect (1880 – 1980) (Ankara 1987).

Özcan, Mesut, Harmonizing foreign policy. Turkey, the EU and the Middle East (Hampshire 2008) 108.

Patten, Howard A., 'The genesis of Turkish views on partition and conciliation', Israel Affairs 14 (2008) 538-551.

Tür, Özlem, 'Türkiye ve Filistin – 1908-1948: Milliyetçilik, ulusal çıkar ve batılılaşma' (Turkey and Palestine – 1908-1948: Nationalism, national interest and westernization), Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 62 (2007) 253-278.

Yarar, Erhan, Tarihsel dönüşüm. Filistin sorunu temelinde Türk dış politikası ve İsrail devletini tanıma süreci [Historical transformation. Turkish foreign policy on the basis of Palestinian issue and recognition process of the Israeli state] (Ankara 2006)